

Göteborgs Universitet
Utveckling och Internationellt samarbete
Fördjupningskurs 1: C-uppsats
Handledare Maria Stern
Petra Strååt 790303-6247

Empowerment i ett nytt ljus? En undersökning av det praktiska användandet i den salvadoranska kvinnoorganisation IMU

Förkortningar och förklaringar

ARENA – Alianza Republicana Nacionalista (sittande högerregering)

Bottom-up approach: När befolkningen i ett land, oftast med hjälp av icke-statliga organisationer, själva får till stånd sin utveckling genom olika lokalt förankrade projekt

CEM – Círculos de estudios entre mujeres
Studiecirklar mellan kvinnor

Embrismo – Kvinnors negativa attityder till kvinnlig frigörelse.

Empowerment – en process i vilken människor blir medvetna om sin egen kapacitet och kan inse sin styrka och förändra de samhällsförhållanden de anser orättvisa och därmed förbättra sin egen livssituation.

FMLN – Frente Farabundi Martí Liberación nacional (vänsterpartiet)

GAD – Gender and development

IM – Individuell Människohjälp, svensk hjälporganisation

IMU – Instituto de Investigación, Capacitación y Desarrollo de la mujer
Institutet för undersökning, utbildning och utveckling av kvinnan

ISDEMU – Instituto de mujeres salvadoreñas
Statligt kvinnoinstitut

Machismo – Attityder, kultur där mannen bestämmer över kvinnan

NGO – Non governmental organisation
Icke-statlig organisation

PNM – Política Nacional de mujeres
Den nationella kvinnopolitiken

SMR – Svenska Missionsrådet

Top down approach – att internationella hjälporganisationer eller institutioner kommer med färdiga projekt som de sedan applicerar på de länder/områden som behöver utvecklas

WID - Women in Development

Workshop Sammankomst där man genom olika övningar lär sig om ett visst ämne.

Jag har använt mig av de engelska orden "empowerment", "workshop" och "bottom up approach" eftersom jag inte anser att det finns någon bra svensk översättning på dessa. Fr o m nu kommer jag skriva dessa utan citationstecken.

SAMMANFATTNING

I den här uppsatsen undersöks kvinnoorganisationen IMU (Instituto de capacitación, investigación y desarrollo de la mujer) i El Salvador och deras arbete att stärka kvinnans ställning i det salvadoranska samhället. Undersökningens teoretiska utgångspunkt är "Gender and development" dvs. GAD-teorin vilket beskrivs inledningsvis i uppsatsen. Huvudfrågan som leds genom arbetet är: "Vilka svårigheter möter IMU i omsättandet av det teoretiska begreppet empowerment i sitt praktiska arbete och hur belyses teorin av detta praktiska exempel?"

För att få fram en bild av hur IMU arbetar och vilka svårigheter de möter har jag som metod delvis använt litteraturstudier av IMUs dokument rörande deras historia, ideologi och arbetssätt och dels observationer av arbetet i kvinnogrupperna på landsbygden. Emfasen har dock lagts på intervjuerna med IMUs personal och styrelsemedlemmar/grundare och på dessa har undersökningens analys huvudsakligen grundats. Därtill är en kort beskrivning av El Salvadors historia, politik och ekonomi inkluderad för att ge läsaren en uppfattning om vilket ramverk arbetet utförs inom. Avslutningsvis återknyts det empiriska materialet till teorin för att diskutera vilket nytt ljus som kastas på den efter fältstudien i El Salvador.

Detta exempel kommer att visa en del av de problem som fortfarande finns inom utvecklingstänkandet. Man blir varse svårigheterna med operationaliserandet av västerländska begrepp i icke-västerländska kontexter och vad resultatet av samarbetet mellan NGOs och internationella hjälporganisationer kan bli när villkor ställs från endast ett håll. Resultatet visar att det är svårt att ta hänsyn till lokal kontext och att undvika att fastställa traditionella könsroller men att GAD-teorin ändå fyller sin funktion då en analys ur ett genusperspektiv visar på komplexa relationer i ett samhälle och dess konsekvenser för utvecklingen.

1. INLEDNING.....	1
1:1 Varför är El Salvador intressant för gender-diskussionen?.....	1
1:2 Varför är kvinnoorganisationen IMU intressant i relation till GAD?.....	2
1:3 Huvudfråga.....	3
1:4 Frågeställningar.....	3
1:5 Syfte.....	3
1:6 Avgränsningar.....	4
2. METOD.....	4
2:1 Eget ramverk.....	4
2:2 Litteraturstudier.....	5
2:3 Semi-strukturerade intervjuer.....	6
2:3:1 Problem och möjliga lösningar.....	8
2:3:2 Maktrelationer i intervjuprocessen.....	8
2:4 Observationer.....	10
3. TEORI.....	10
3:1 Empowerment.....	12
3:1:1 Bottom.up approach.....	13
3:2 Kritik och svårigheter.....	13
3:3 Varför är GAD intressant i utvecklingsammanhang?.....	15
4. SOCIOPOLITISK KONTEXT.....	16
4:1 Historia.....	16
4:2 Ekonomi.....	16
4:3 Fattigdom.....	17
4:4 Arbetsmarknad.....	18
5. IMU.....	18
5:1 Historia.....	18
5:2 IMUs ideologi.....	19
5:3 CEM-projektet.....	20
5:3:1 Observationer av CEM.....	21
5:3:1:1 Innehåll.....	21
5:3:1:2 Diskussioner.....	22
5:3:1:3 Empowerment.....	23
5:3:1:4 Bottom-up approach.....	23
6. INTERVJUER.....	23
6:1 Empowerment och bottom-up approach.....	24
6:2 Politiskt utrymme.....	26
6:3 Demokrati, deltagande och rättigheter.....	27
6:4 Utveckling.....	29
6:5 Kvinnopolitik och kvinnorörelsen.....	30
6:6 Attityder och kultur.....	32
6:6:1 Involvering av män?.....	33
6:7 Kvinnans roll i samhället.....	33

6:8 IMUs praktiska arbete.....	35
6:8:1 Organisering av kvinnorna.....	36
6:8:2 Hinder och svårigheter i IMUs arbete.....	37

7. ANALYS.....	38
----------------	----

8. SLUTSATS.....	41
8:1 Ett återbesök i teorin.....	43

KÄLLOR

BILAGA 1 Intervjufrågor

BILAGA 2 Sammanfattning av strategiplaner

BILAGA 3 IMUs historia

INLEDNING:

Denna uppsats är en undersökning av kvinnoorganisationen IMUs arbete i El Salvador. Situationen landets kvinnor befinner sig i har manat till den kamp IMU sedan 17 år för om ett erkännande av kvinnors rättigheter och stärkandet av deras roll i samhället. Genom deras egna beskrivningar av sitt arbete och den kontext i vilken det utförs klargörs bilden av vad det innebär för dem att omsätta det teoretiska begreppet empowerment i praktiskt arbete.

Uppsatsens teoretiska utgångspunkt är teorin om Gender and development – GAD. Detta perspektiv vill inte bara se en involvering av kvinnan i utvecklingsprocessen utan synliggöra de socialiserade roller i samhället som ger upphov till kvinnans villkor och ställning och därmed bristande tillgång till resurser. Detta synliggörande kan inte bara vara ett steg på väg till förändring utan också öka ens förståelse för den kontext man undersöker och är därför viktig i utvecklingssammanhang då ökad förståelse har större chans att skapa projekt som har chans att lyckas. Därtill är det viktigt ur feministisk synpunkt då man tydligt ser att kampen, vars mål är jämlikhet mellan könen, fortfarande hindras av de strukturer, institutioner och attityder som hela tiden bidragit till att stärka de traditionella rollerna.

Varför är El Salvador intressant för gender-diskussionen?¹

El Salvador har genomgått ett inbördeskrig där många kvinnliga soldater stred för FMLN-gerrillan. Efter kriget öppnades upp en möjlighet för kvinnorna att dra nytta av sin ställning som f.d. stridande soldater och detta hade kunnat bidra till att ändra könsrollerna. Många av dessa kvinnor tog den politiska kampen vidare genom att involvera sig i civilsamhället och utöka sina krav på samhället till att specifikt kräva kvinnors rättigheter.² I stort såg man dock inga betydande förändringar av mäns och kvinnors roller.

Det är intressant ur GAD-synpunkt att undersöka de hinder som finns för jämlikhet mellan män och kvinnor i det salvadoranska samhället idag för att denna lärdom kan tas vidare och kasta nytt ljus på teorin. Hindren finns i form av attityder i samhället. Det talas om en "machismo-kultur" vilket innebär att männen ser kvinnan som sin ägodel och anser att hennes plats är i hemmet. Detta gäller långt ifrån alla salvadoranska män men de sexistiska attityder som finns i samhället bör lyftas fram då det bidrar till att reproducera traditionella roller och därmed bidrar till kvinnans underordning.

Kraftfulla institutioner som den katolska kyrkan har historiskt sett utgjort ett hinder då de lägger stor vikt vid familjens betydelse och ser kvinnors frigörelse som ett hot. En annan

¹ Fakta och statistik i detta avsnitt är hämtat från www.manniskohjalp.se/asp/vad_ar_im/visa.asp?id=20

² De acciones de mujeres y olvides estatales s 40ff och intervju med Natalia

sådan institution är staten och högerregeringen med medföljande politik. De senaste åren har man anpassat sig till en liberal marknadsekonomi genom ett omfattande reformarbete. Den ekonomiska utvecklingen har beskrivits som gynnsam, men det faktum återstår att nästan halva befolkningen lever under fattigdomsgränsen och att arbetslösheten är mycket hög. Man har privatiserat sociala institutioner vilket väcker frågor kring vad som händer när staten inte längre förser sina medborgare med tillräcklig hälsovård, utbildning och försörjningsmöjligheter utan istället lägger den bördan på kommunerna.

Många salvadoranska män emigrerar till USA för att söka arbete. Ansvaret för hem, familj och samhälle vilar då på de salvadoranska kvinnorna. Utsattheten tvingar ut kvinnorna på en osäker informell arbetsmarknad. 44 % är arbetslösa och regeringens lösning på arbetslösheten är att tillåta utländska företag sätta upp s.k. ”maquiladoras”³ på landet och där anställa billig, utbildad arbetskraft, huvudsakligen unga kvinnor som sällan arbetar mer än 6 månader.

De salvadoranska kvinnorna har många roller att axla men de har inte samma rättigheter som männen i samhället. I de flesta avseenden har de ett mycket begränsat utrymme vilket man kan knyta till teorin som talar om "disempowerment". El Salvador kan i många avseenden ses som ett land som ger förutsättningar för detta tillstånd för landets kvinnor.

Dock är det viktigt att nämna skillnader mellan kvinnorna i landet. Man gör större skada än nytta om utgår ifrån att alla har gemensamma intressen och behov. De kan vara av olika klass, etnicitet, bakgrund och ålder vilket gör att deras intressen kan skilja sig åt.

Genderdiskussionen understryker hänsyn till komplexa relationer i ett samhälle och exemplet El Salvador visar på vikten av gedigen kunskap om den lokala kontexten i planeringen av utvecklingsprojekt för att försöka undvika de misstag som så lätt uppkommer vid oförsiktig applicering av projekt.

Varför är just kvinnoorganisationen IMU intressant i relation till GAD?

Först och främst är GAD deras teoretiska utgångspunkt. Organisationen är inspirerad av den tredje internationella världskonferensen för kvinnor i Nairobi 1985. Sådär beskriver de sig själva: ”IMU specialiserar sig på genus och utveckling som bidrag till formuleringen av en alternativ utvecklingsmodell som tänker på kvinnor som agenter och subjekt i en jämlik relation mellan könen.”⁴ Organisationen består av kvinnor som efter inbördeskriget tagit kampen om ett rättvist samhälle vidare och fokuserat den på stärkandet av kvinnors ställning. De spelar en betydande roll i det civila samhället då de arbetar för att höja kvinnors politiska

³ Monteringsfabriker, oftast till textilindustrin.

⁴ 10 años avanzando hacia la igualdad entre hombres y mujeres

medvetenhet och delaktighet och organisationsarbetet går ut på att kunna kräva sina rättigheter som kvinnor. Kända GAD-begrepp som empowerment och bottom up approach är en självklar del av deras metodologi. Utvecklingsteoretikerna Naila Kabeer och Kate Young menar att det behövs "action-oriented strategies to bring about womens empowerment"⁵ och detta har IMU. De arbetar med empowerment på gräsrotsnivå och organiserar kvinnor så att de ska kunna utöva tryck på staten om förändringar dvs. de arbetar med den politiska aspekten av GAD. Vad de gör är att arbeta med att göra praktik av teoretiska begrepp och för människor med intresse för utvecklingsfrågor kan detta vara intressant att undersöka.

Ytterligare ett skäl till varför IMU är intressant i den här kontexten är att de exemplifierar en NGO som står inför uppgiften att hjälpa de områden jag tidigare nämnt att staten inte kan täcka: hälsovård, utbildning och försörjningsmöjligheter.

Huvudfråga:

Vilka svårigheter möter kvinnoorganisationen IMU i El Salvador vid omsättandet av det teoretiska begreppet "empowerment" i praktiskt arbete och hur belyses teorin av detta praktiska exempel?

Frågeställningar:

- Hur belyses begreppet empowerment om man ser till kvinnans situation i El Salvador avseende politiskt deltagande och rättigheter?
- Hur fungerar det praktiska arbetet med att organisera landsbygdskvinnorna i IMU?
- Vilka strukturella hinder möter IMU vid omsättandet av teori till praktik?

Syfte

Att utifrån en teoretisk beskrivning av begreppet empowerment undersöka vilka hinder kvinnoorganisationen IMU möter vid operationaliseringen av detta inom den lokala kontexten. Utifrån resultatet av undersökningen ämnar jag sedan gå tillbaks till teorin för att få den belyst ytterligare utifrån en ny förståelse för begreppet empowerment och genom detta påvisa eventuella brister eller framgångar med användningen av det i praktiken.

Avgränsningar

⁵ Sida studies no 3 s 19

IMU är en bred och komplex organisation. Deras arbete omfattar hälsovård, utbildning, opinionsbildning, informationsarbete mm. Min undersökning kommer att ha arbetet i kvinnogrupperna på landsbygden som fokus även om andra delar relevanta för min frågeställning kommer beskrivas.

Då det finns en uppsjö litteratur om GAD-diskursen har jag valt att, efter en översiktlig beskrivning av den, fokusera på de delar som har relevans för mitt problemområde. Som synes på problemformuleringarna kommer jag inte uppehålla mig vid IMUs framgångar eller lösningar på problemen utan direkt på arbetsmetoder och svårigheter med arbetet.

Organisationen föddes 1986 men jag har valt att fokusera på tiden mellan 1999 och 2003 då mitt intresse är att se hur det ser ut i nutid. Jag ämnar inte lägga någon fokus på empowerment i relation till naturkatastroferna 1998 och 2001, inte heller till inbördeskriget även om dessa naturligtvis kommer avhandlas kort när jag beskriver den sociopolitiska kontexten. Då det finns mycket att säga om även denna har jag för avsikt att endast belysa de delar jag anser nödvändiga för en förståelse av problemområdet.

Anledningen till att jag inte intervjuat de organiserade kvinnorna var för att min undersökning i första hand handlar om ett arbetssätt, hur man omsätter teori i praktik, och vilka svårigheter detta möter i den kontext IMU arbetar, dvs. det salvadoranska samhället.

METOD

Detta är en kvalitativ undersökning av hur en NGO försöker göra praktik av en teoretisk diskurs och hindren de möter i den kontext de lever i. Tanken är också att undersöka om arbetet når upp till en politisk nivå för att få till stånd strukturella förändringar. I detta ligger redan ett antagande att några av hindren för arbetet är av strukturell natur. Det är den uppfattning jag bildat mig grundad på det jag läst innan resan om landet samt på egna värderingar.

Eget ramverk

För att läsaren lättare ska kunna bilda sig en uppfattning om min utgångspunkt redogör jag här för denna och diskuterar kort problematiken med det.

Som jag ser det kommer inte kvinnor till tals på samma sätt som män och jag menar att det finns maktrelationer i samhället som fastställer detta faktum och att det inte behöver vara så. Min syn på empowerment skiljer sig inte särskilt från teoretiska definitioner dvs. att kvinnor inser sin inre styrka och använder detta till att kämpa för sina rättigheter. För mig får det dock ett speciellt värde då det ligger i linje med mina värderingar om allas rätt att göra sig hörda.

Därtill känner jag engagemang för utvecklingsfrågor och är ytterst kritisk till hur biståndet ser ut idag särskilt då i relation till internationella handelsförhållanden då det, enligt mig, är som att ge med ena handen och ta med den andra. Ser mig i framtiden arbeta med att belysa orättvisa förhållanden som del i kampen för att ändra dem. Detta riskerar att färga min undersökning och okritiskt ställa mig på de intervjuades sida.

Ytterligare en sak som är av vikt i detta sammanhang är att jag är engagerad i den politiskt och religiöst obundna hjälpporganisationen Individuell Människohjälp (IM). Innan min resa erhöll jag ett stipendium av Svenska Missionsrådet vilka tillsammans med IM arbetar i El Salvador och stödjer IMU på projektnivå. IM har ett intresse av en analys av organisationen och kommer, liksom SMR, få en kopia av min uppsats. Vilka svårigheter jag mött pga. detta diskuteras närmare nedan.

Man kan aldrig helt komma ifrån sitt synsätt eller sin värdegrund och man kommer ständigt på sig själv med att göra normativa bedömningar av människor och situationer. Genom att hela tiden försöka vara medveten om och öppen med det kan man dock förhindra alltför stora misstag. En medvetenhet gör att man lättare kan identifiera fördomsfulla antaganden och ifrågasätta och problematisera dessa direkt.

Litteraturstudier

För tips och idéer till planeringen av upplägget på fältstudien har jag studerat "Methods for development work and research"⁶ samt "Action and knowledge"⁷. Den förstnämnda beskriver enkelt olika metodologiska tillvägagångssätt, dess fördelar och nackdelar genom talande exempel. Därtill talar den om deltagande forskning vilket inspirerar till en mer nyanserad syn på forskare vs. "studieobjekt." Detta är även sant för den sistnämnda som dessutom lägger vikt vid kulturella traditioner och de fattigas syn på sig själva och sin situation.

Metodböckerna väcker tankar kring utveckling och de problem som medföljer och får mig att vilja göra vidare undersökningar, inte minst i mitt intresseområde kvinnor och utveckling.

Sedan, till teorin, har jag studerat övergripande dokument som "From WID to GAD",⁸ "Feminist visions of development"⁹ och "Gender and international relations."¹⁰ Därtill har jag, för mer specifika genomgångar av begreppet empowerment, läst "Discussing womens

⁶ Mikkelsen

⁷ Fals-Borda, Rahman

⁸ Razavi, Miller

⁹ Jackson, Pearson

¹⁰ Steans

empowerment."¹¹ Dessa har bidragit till en bred förståelse för GAD-teorin, dess begrepp och svårigheterna med att applicera dem vilket färgat min problemformulering. Risken finns att man förtvivlar inför den uppsjö material som finns i ämnet gender. Dessa böcker har dock känts tillräckliga för den generella beskrivning jag velat ge, samt för en detaljbeskrivning av de nyckelbegrepp jag haft för avsikt att fokusera på.

Huvudsakligen har jag läst dokument om IMUs arbetssätt, historia och ideologi från deras eget bibliotek CEDOC på kontoret i San Salvador. De utvärderingar jag studerat är de organisationen själva utfört. Sedan, för att få information om situationen i El Salvador, dess politik, ekonomi och arbetsmarknad, har jag tittat på diverse svenska hjälporganisationers hemsidor men också på IMUs egna beskrivningar av den sociopolitiska kontexten. Materialet har valts ut med hjälp av bibliotekarien på IMU efter att jag förklarat vad jag varit ute efter. Det har presenterat en god bild av IMUs arbete men dock varit mycket färgat av deras ideologiska ståndpunkt vilket gjort det svårt att skilja mellan hur situationen är och hur de ser på den – men vilken bedömning är helt objektiv? Det faktum att huvuddelen av materialet i studierna av arbetssättet och svårigheterna med detta är IMUs eget inbjuder till kritik av resultatets reliabilitet. Under fältstudien kvarstod objektivitetsproblemet men väl i Sverige igen, vid sammanställningen av materialet, var det lättare att finna tillräcklig distans till organisationen för att kunna se på vad som sagts och skrivits med mer kritiska ögon.

Semi-strukturerade intervjuer

Studien är baserad på de intervjuer jag gjort med IMUs personal och styrelsemedlemmar/grundare. Dessa gjordes under en period på ca fyra veckor i oktober-november 2003. För att få en bild av IMUs arbetssätt och den kontext i vilken de verkar ägnade jag de första veckorna åt materialstudier. Ur den läsningen formulerades mina frågor (se Bilaga 1). Till personalen ställdes huvudsakligen frågor om arbetssättet medan styrelsemedlemmarna tillfrågades om metodologin i relation till ett politiskt perspektiv. De två intervjuerna med verksamhetschefen fungerade som en fördjupning av förståelsen för arbetet, teorin och metodologin och den sociopolitiska kontexten. Dessa var även till för att förklara det som var otydligt för mig i materialet och vid observationerna. Alla frågor är inte kopplade till teorin. De om utveckling, attityder och kultur och kvinnors roll i samhället har ställts för att få information om det salvadoranska samhället. Denna uppsats analys är baserad på intervjuerna.

¹¹ Sida Studies no 3

Nu till urvalet av respondenter: jag har valt att intervjua fem personer av elva i personalen. Dessa kvinnor är involverade i projekten och dess utformning, dvs. det praktiska arbetet. Personalen som sköter den administrativa delen har jag inte pratat med då de inte arbetar i fält. Av de 32 grundarna valde jag ut fyra stycken. Oralia Ramon de Rivas är styrelseordförande och har lång erfarenhet av kvinnofrågor i landet. Ana-Lucía Martinez valdes då hon är sekreterare i styrelsen och har arbetat med fortbildning av kvinnor inom IMU. Deysi Cheyne rekommenderade Mirna Benavides då hon är väl insatt i metodologin. María Candelaria Navas har arbetat med undersökningar om landsbygdskvinnornas situation. Jag använder de intervjuades riktiga namn eftersom det stod klart för mig att de ville få fram vad de tyckte och även att det var de som tyckte det. Avsikten är inte att generalisera utan att göra sig en föreställning av hur en NGO arbetar med empowerment och sedan dra lärdomar av de erfarenheter de delger mig.

Semi-strukturerade intervjuer har jag valt som metodform då det är som en konversation men något mer kontrollerad. En intervjusituation är känslig och man vill inte att den intervjuade ska känna sig "ställd mot väggen" därför är den lite öppnare formen att föredra. Man kan vara förberedd med vissa frågor och andra kan komma under intervjuens gång. Då ny information kan komma till i fält är det bra att vara flexibel vad gäller de teman man avhandlar. Några frågor har tagits bort då de i vissa intervjuer inte haft relevans eller blivit besvarade tidigare.

I "Methods for development work..." talar Mikkelsen om "key informant interview."¹² Dessa är en hjälp att tolka och förklara data från observationerna och litteraturstudierna, få fram tankar kring arbetssättet, svårigheter och framgångar samt funderingar kring orsaker till detta. Därtill ska dessa intervjuer ge vidare inblick i organisationens historia av människor med direkt erfarenhet med den och öka förståelsen för ideologiska drivkrafter bakom arbetet.¹³ Så har mina intervjuer fungerat. Sedan talar Bernard om semi-strukturerade intervjuer som en bra form om man bara har en chans att intervjua en person samt om man ska intervjua chefer.¹⁴

I början var det svårt att lyfta blicken från anteckningsblocket och få intervjun till det avslappnade samtal man hade som mål. Efterhand blev man dock bekväm med språket och bekant med frågorna gick det lättare att ställa följdfrågor. Då märkte man också att frågorna kunde ställas i en annan ordning vilket resulterade i en form som var mer som att avhandla

¹² Mikkelsen s 103

¹³ Mikkelsen s 103ff

¹⁴ Bernard s 360ff

teman i en diskussion än att intervjua. Dock kom detta till efter ett tag så de första intervjuerna var lite stelare. Man märkte att vissa tyckte om att prata om de ämnen som avhandlades medan andra var mer reserverade. Exempelvis sa en ganska svårpratad kvinna när jag var klar: "Får jag gå nu?" En svårighet kan vara om den intervjuade inte känner förtroende för en, då kan informationen förvrängas.

Semi-strukturerade intervjuer som metod har i mitt fall fungerat över förväntan. Det har uppfyllt syftet som var att fördjupa de kunskaper jag skaffat genom litteraturstudierna samt gett ett bredare perspektiv på ämnet. De personer jag talat med har alla haft mycket erfarenhet av kvinnofrågor och hade mycket att säga. Det var intressant att låta de intervjuade själva definiera begrepp som politiskt deltagande, demokrati, utveckling, rättigheter etc. eftersom detta gav en god bild av både värderingar, attityder och landets situation. Även om det är färgat av deras ideologiska ståndpunkt är det samhället beskrivet av de som arbetar för en förändring av det.

Problem och möjliga lösningar:

- Vid sammanställandet av anteckningarna märker man att man skulle vilja få några punkter utvecklade men det är svårt att hinna anteckna allt som sägs och samtidigt ställa följdfrågor. Det är en fråga om teknik att lära sig anteckna nyckelord och man bör skriva rent sina anteckningar direkt efter intervjun för att minnas bättre.
- I "Development work and research"¹⁵ står att läsa vilka fatala misstag man kan begå om man inte behärskar språket väl. Innan avresa hade jag inte pratat spanska på två år så jag anade att det skulle ta några veckor innan samtalen skulle flyta på tillfredsställande. Valde att inte göra intervjuer förrän jag kände mig bekväm med språket. Jag gjorde det till en vana att alltid fråga om jag var osäker samt dubbelkolla information i efterhand i litteraturen eller med verksamhetschefen.
- Erfarna fältarbetare varnar för att associera sig för starkt med de man intervjuar då det kan påverka resultatet. Detta är svårt att undvika men medvetenhet om problemet kan vara del av lösningen på det.

Maktrelationer i intervjuprocessen

¹⁵ Mikkelsen s 259f, 274

I samtliga intervjuer lades emphasis på bristen på resurser som orsak till problem och svårigheter med arbetet. Naturligtvis är detta ett reellt problem för organisationen och något som begränsar deras arbete. Dock väcktes misstankar då några ur personalen uttalade sig ganska dramatiskt om sina samarbetspartners. Kritiken mot de villkor som ställs och de begrepp som myntas i väst för att sedan appliceras på "utvecklingsländer" var bitvis mycket frän. Frågan jag ställde mig var om jag fått det ofrivilliga uppdraget att "gå deras ärende" dvs. framföra deras kritik och i uppsatsen lyfta fram resursbrist som det största problemet och på så sätt påverka beslutsfattande kring detta. Som jag tidigare nämnt möjliggjordes min resa av två av IMUs samarbetspartners, IM och SMR och mycket pekar på att IMU tillskrev mig mycket mer inflytande i dessa organisationer än jag faktiskt har. Hade jag setts som direktkopplad till IM dvs. om jag varit handläggare eller dylikt så hade nog inte kritiken varit så hård, kanske hade den inte kommit fram alls. Dock har jag säkerligen satts i såpass mycket samband med dem att svaren påverkats. Hur medvetet detta är kan jag endast spekulera kring men nog torde jag utgöra en bekväm indirekt kanal för deras skarpa synpunkter.

I slutet av vistelsen höra på omvägar att en kvinna i personalen sagt att eftersom jag kom från en organisation som var deras samarbetspartner skulle de inte säga allt till mig. Om hon med "allt" menade allt om IMUs arbete och de problem som finns inom organisationen tog hon miste. Man kritiserade öppet bristen på demokrati i beslutsfattandet och ineffektiviteten i arbetet. Hursomhelst visar hennes kommentar att de utgår ifrån, inte bara att informationen går vidare till IM och SMR, vilket är fallet, utan också att det jag skriver kommer påverka tillgång till resurser, vilket *inte* är fallet. Deras förutfattade meningar om vem jag är går inte att ändra på. Det jag kan göra är att uppmana läsaren att ha i åtanke att svaren är färgade av detta. Mikkelsen säger:

There are no absolute rules except to do your very best with your full intellect to fairly represent the data and communicate what the data reveal given the purpose of the study. ¹⁶

Jag har talat om vikten av allas rätt att komma till tals och visst har tanken funnits att fler ska få upp ögonen för detta problem men jag har aldrig själv velat fungera som någons röst. Det skulle ju inte bara motverka det jag tror på utan också vara direkt kontraproduktivt då problemet skulle kvarstå, att de inte kommer till tals annat än genom mig vilket ger mig makten. Då är man tillbaks på ruta ett, "vi vs. dem" och den ständiga påminnelsen om de enorma skillnader i levnadsstandard som kommer emellan ett möte på jämlika grunder.

¹⁶ Mikkelsen s 116

Observationer

Vid två tillfällen observerade jag arbetet med det s.k CEM-projektet (se särskilt avsnitt) vilket är studiecirklar för kvinnor som är eller vill bli organiserade med IMUs hjälp.

Syftet med observationerna var att komplettera mina litteraturstudier, berika intervjuerna och få bättre förståelse för IMUs praktiska arbete. Dessutom var tanken att det skulle väcka nya frågor och tankar som jag sedan kunde inkludera i intervjuerna. Britha Mikkelsen skriver om detta: ”Observation [...] provides important information for posing central questions”¹⁷

Mikkelsen diskuterar användandet av indikatorer och variabler. Dock utgör observationerna, pga. praktiska skäl, en liten del då de endast var två till antalet så jag förberedde istället några frågor att ha i åtanke. (se Observationer) Man kan naturligtvis diskutera vilka värden man lägger in i sina observationer. Mitt mål har dock varit att vara så saklig som möjligt och ställa frågor som är relevanta för mina frågeställningar.

TEORI

GAD-teorin valdes eftersom jag anser att genusperspektivet belyser de sociala relationerna i ett samhälle på ett sätt som ger en bred förståelse för den kontext man undersöker. Detta utvecklas vidare i avsnittet ”Varför är GAD viktigt i utvecklingssammanhang?” Dessutom har den valts ut för att undersöka hur en utvecklingsrelaterad teori fungerar i praktiken och den problematik som kan uppstå vid användandet av den. Resultatet av denna undersökning diskuteras avslutningsvis i relation till teorin för att se om denna belyses ytterligare och detta ska i sin tur hjälpa till att besvara frågeställningarna.

En historisk tillbakablick på gender-diskussionen inom utvecklingsproblematiken låter en följa ”Women in development”, den s.k ”WID-debatten”. Denna beskriver en mängd aktiviteter från 1970-talet och framåt rörande kvinnor och utvecklingsfrågor. Ursprungligen myntades det av kvinnliga utvecklingsexperter i USA med deras egna erfarenheter som grund. Man argumenterade för ett erkännande och inkluderande av kvinnans roll i utvecklingsprocessen och inspirerades av dåtidens liberala feminister. Fokus låg på kvinnans produktiva roll hellre än reproduktiva som man sett till innan. Den danska ekonomen Ester Boserup och hennes studier av kvinnors roll i ekonomisk utveckling bidrog också till WID-debatten.¹⁸ En inkludering av kvinnan i de produktiva processerna skulle både öka hennes bidrag till utvecklingen och förbättra hennes status i förhållande till mannen.¹⁹

¹⁷ Mikkelsen s 74

¹⁸ Razavi, Miller s 2ff

¹⁹ Ibid s 5

För att nå så mycket framgång som möjligt med dessa tankar siktade man till att länka dem till generella utvecklingsteman för att visa på att alla kunde vinna på detta, att det var aktuellt. Klimatet för liknande idéer var gynnsamt inte minst pga. "The United Nations decade for women" 1976-1985. Detta skapade "en normativ miljö inom vilken förespråkare kunde ge röst åt sina krav."²⁰

WID mötte dock mycket kritik dels pga. svårigheterna med att omdistribuera makt, som jämlikhet faktiskt handlar om, och dels för att man bara argumenterade för vad kvinnor kunde göra för utveckling och inte tvärtom. Sedan fann man det svårt att omsätta i praktik då relationerna mellan män och kvinnor i de samhällen projekten riktats till var komplicerade och det var svårt att få resurserna att nå endast kvinnor.²¹ Man argumenterade då för att det i själva verket var viktigare att förstå kvinnans underordning i relation till mannen och de socialt konstruerade rollerna än att endast analysera hennes roll.

WID kom att utvecklas till "Gender and development", d v s "GAD-diskursen" i vilken man ser kön som en social konstruktion och gender som ett verktyg med vilket man dekonstruerar diskursen och visar på att den förvisso är verklig men att den går att förändra. Manlighet och kvinnlighet förstås som resultatet av kulturella ideologier snarare än ärvda kvalitéer och fysiologi.²² Förespråkare för kvinnor och utveckling ser kvinnans underordning som konstruerat genom de regler och förfaringsätt som olika institutioner som hushållet, marknaden, staten och samhället satt upp.²³ Man kan se att gender används olika av forskare och fältarbetare. Vissa fastnar i analysen av kvinnors del i produktionen medan andra tar det vidare och inkluderar sociala relationer i analysen. Om man endast analyserar utifrån det förstnämnda ses jämlikhet mellan könen som tillgång till och kontroll över resurser. Kvinnans bidrag till produktionen rättfärdigar fördelningen av resurser till henne. I denna analys får man insikt om kvinnans situation och ser lättare vad för effekt tänkta projekt skulle ha på hennes arbetsbörda. Det anses lättare att undvika misstag i projektdesign om man känner till relationerna mellan könen i ett samhälle. Kritiken mot denna analys är dock densamma som mot WID dvs. att man endast ser till ekonomiska argument. Det som anses hotfullt i tal om redistribution och jämlikhet jämkas till argument om nytta. Mycket av detta beror på att man ser man och kvinna som separerade hellre än relaterade till varandra. Detta kan göra att man

²⁰ Ibid s 7

²¹ Ibid s 11

²² Razavi, Miller s 12

²³ Ibid s 13

brister i förståelse för komplexa ekonomiska och sociala relationer och vad som bestämmer vilken tillgång till resurser kvinnan får.²⁴

En analys av sociala processer och relationer visar på kvinnans underordnade ställning och de komplexa orsakerna till den. Man talar mer om att omdistribuera makt än om ekonomiska resurser. Den politiska dimensionen av gender-analys hamnar i fokus här. För att man ska uppnå jämlikhet måste män ge upp en del av sin ekonomiska, politiska och sociala makt. Detta är dock en process där inga snabba lösningar finnes. Det talas om att det är en ständig förhandlingsprocess mellan män och kvinnor och kvinnan bör förses med mer makt i denna.²⁵

Empowerment

Detta nyckelbegrepp i GAD-teorin är helt igenom teoretiskt och har det senaste årtiondet varit populärt i utvecklingssammanhang. Något av det mest intressanta med empowerment är att fortfarande tvistar de lärde om en klar och tydlig definition av det samt en säker väg till att uppnå det. Kommer i detta avsnitt att presentera de definitioner man kan stöta på i litteratur rörande GAD och ha dessa som utgångspunkt samt se till problemen med det. Dock är avsikten att denna undersökning ska se hur det används i praktiken och vad för nytt som kan sägas om begreppet i ljuset av erfarenheterna från praktiskt arbete. Begreppet ska, liksom hela teorin, användas till att visa hur en god tanke ofrånkomligen möter motstånd i mötet med verkligheten.

Definitionerna skiljer sig inte åt i någon större grad, Kate Young t.ex. menar att det handlar om:

To take control of their own lives to set their own agendas, to organize, to help each other and make demands on the state for support and on society itself for change.²⁶

Naila Kabeer säger att empowerment är ett metafysiskt koncept som ska konkretiseras. Det är bundet till de villkor som skapar "disempowerment"²⁷ dvs. dess motsats: och syftar till den process i vilken de som förnekats valmöjligheter anskaffar sig dessa: "women's control over key-aspects of their lives."²⁸ Mycket av den här diskussionen handlar om tillgång till resurser och att den är villkorlig. Oftast är det männen som har störst tillgång till dem grundat på den sociala ordning de flesta "utveckling-"samhällen upprätthåller. Kabeer menar att tanken med empowerment är att gå från en acceptans av den sociala ordningen till ett kritiskt betraktande

²⁴ Ibid s 17f

²⁵ Ibid s 31

²⁶ Razavi, Miller s 34

²⁷ Sida studies no 3 s 19

²⁸ Ibid s 31

av den.²⁹ Det handlar om en förändringsprocess vilket de flesta som beskriver empowerment är överens om. Fals-Borda beskriver det som: "...a process in which the people take control of their reflections and actions to shape their future."³⁰ Kabeer ser begreppet i tre nivåer: strukturella relationer i samhället, institutionella relationer i sociala, ekonomiska, politiska sfärer och individuella resurser, självkänsla och identitet. För att få en meningsfull och hållbar empowermentprocess krävs förändringar på både individnivå och strukturell nivå,³¹ vilket leder oss in på följande avsnitt.

Bottom-up approach

Detta tillvägagångssätt kommer ur det faktum att förespråkare för kvinnor och utveckling i många år arbetat med den frustrerande uppgiften att försöka inkludera gender-aspekten i utvecklingsinstitutionerna, s.k "mainstreaming."³² Resultaten var ofta till besvikelse därför uppkom tankar om utveckling nedifrån och upp. Lokala NGOs spelar en stor roll i denna process. Young talar om hur viktiga NGOs är i ett ännu inte "utvecklat" samhälle, särskilt då ifråga om att skapa utrymme för kvinnor att uttrycka sina krav. Författaren menar att NGOs har en bra förmåga att "nä gräsrotterna" och att de kan fungera som en "institutional solution for 'alternative' development models"³³ För att kunna utöva ett tryck på staten krävs att kvinnor organiserar sig och det är detta NGOs ska hjälpa till med. Deras praktiska arbete blir ett sätt att politisera kvinnofrågor och iom organisering starta en frigörande process. I relation till detta talas mycket om vikten av ett starkt civilsamhälle. NGOs roll blir då att sammanföra dem som påverkas mest av förändringar, hjälpa dem artikulera sina behov och bistå med hjälp till deras organisatoriska utveckling. De ska bidra till skapandet av ett utrymme där kvinnor kan uttrycka sina behov och utöva påtryckningar på staten. Lösningen på problemen måste naturligtvis anpassas till varje enskild kontext.³⁴ Som hjälp till detta kan "gräsrotsbaserade organisationer vars inbäddning i lokala verkligheter och långtidsengagemang kombinera empirisk förståelse med teoretisk analys."³⁵

Kritik och svårigheter

²⁹ Ibid s 25

³⁰ Fals-Borda, Rahman s 111

³¹ Sida studies no 3, s 27

³² Jackson, Pearson s 20

³³ Razavi, Miller s 33

³⁴ Razavi, Miller s 33ff

³⁵ Sida studies no 3 s 53

Vid genomläsningen av GAD litteratur blir man varse den kritik teorin och dess begrepp möter från konservativa kvinnogrupper, de institutioner vars förändring man vill se och t o m från de kvinnor vars roll man hävdar sig vilja stärka. Det är viktigt att erkänna att många av kvinnorna ser sin underordning som "naturlig" och "Gudsbestämd" och att de kanske väljer familjebandens trygghet framför autonomi. [women] "they may have as much to lose from the disruptions of social relationships as they have to gain"³⁶ Sociala värderingar rättfärdigar kvinnans underordnade status och leder till en internalisering av dessa värden. Detta är dock en normativ ståndpunkt som läser in mening i kvinnors val. Man bör vara aktsam i framställandet av kvinnor i "tredje världen" och de bedömningar som medföljer. Beskrivningar som traditionsbunden och familjeorienterad som om gällde det samtliga bör undvikas.³⁷ Man får för den skull inte se förbi hennes verklighet. De värderingar som bäddats in i valen reflekterar en vidare kontext.³⁸

Det handlar om en förändring av maktrelationer³⁹ och för kvinnan kan en ökad röst inom hushållet leda till fler konflikter och ökat våld från mannens sida.⁴⁰ För att nå framgång med empowerment bör man erbjuda ett alternativ eftersom många kvinnor fruktar frigörelse då det är något okänt för dem.⁴¹

Även de som är bekanta med utveckling och dess problematik är kritiska. Projekt anses alltför inriktade på kvinnans reproduktiva roll och kvinnor anses som passiva förmånstagare snarare än aktiva agenter. Kvinnofrågor reduceras ofta till marginaliserade och dåligt bemedlade projekt hellre än att de inkorporeras i utvecklingsprogram.⁴² Empowerment som begrepp har skapats av forskare, regeringar och internationella utvecklingsorgan. Dessa har en tendens att se kvinnors empowerment som ett sätt att nå andra utvecklingsrelaterade mål. Resultatet blir att man applicerar åtgärder "stötvis" hellre än ser det som en process.⁴³

Ytterligare kritik är att teorin appliceras utan åtagandet att förbättra kvinnors möjlighet att stärka sin ställning och förändra relationerna mellan könen. Utan förankring i feministiska rörelser blir det bara till något tekniskt, en serie regler utan personliga förpliktelser. Detta kan leda till minskad förståelse för GAD för utvecklingsagenternas del. Teorins komplexitet skapar även en klyfta mellan utvecklingsagenterna och akademien. Under den internationella kvinnokonferensen i Beijing 1995 blev det sistnämnda tydligt då kvinnor från "syd"

³⁶ Ibid s 35

³⁷ Ibid s 49

³⁸ Ibid parafra s 48

³⁹ Ibid s 34

⁴⁰ Ibid s 51

⁴¹ Razavi, Miller s 38f

⁴² Ibid s 33

⁴³ Sida studies no 3 s 50

kritiserade det faktum att de hade svårt att relatera till gender då de inte var upplysta om WID-debatten än.⁴⁴ Därtill har vi UNDPs Gender Empowerment Measure vars fokus ligger på kvinnors politiska representation eller antal kvinnor i chefspositioner. Återigen missas att det handlar om sociala förändringsprocesser.⁴⁵

En annan kritisk fråga är om man kan lägga hela ansvaret med "bottom-up utveckling" på en NGO. Har de större chans att lösa de problem stora utvecklingsinstitutioner inte kan? Det s.k "top-down approach" kritiseras för att internationella organisationer påtvingar NGOs sina värderingar och koncept men det problemet är ju reellt nu också.⁴⁶ Man menar också att "mainstreaming" av gender lett till att det används av policymakare och projektplanerare som inte har någon feministisk bakgrund vilket resulterar i en avpolitisering av begreppet gender.⁴⁷ Detta blir då ett hot mot en bottom-up approach som helt vilar på de politiska aspekterna.

Varför är GAD intressant i utvecklingssammanhang?

En analys av ett samhälle utifrån ett genusperspektiv synliggör dess förhållanden och komplexa sociala relationer. Det handlar inte om "man vs. kvinna" utan om relationerna dem emellan och dessa, anser jag, utgör stommen i varje samhälle och har därför relevans för såväl det sociala livet som det ekonomiska och politiska. Nyckelord som empowerment och bottom-up approaches bidrar till förståelsen för relevansen av gender i utvecklingssammanhang. Det handlar om att stärka kvinnans uppfattning om sig själv i hopp om att detta ska väcka insikt om hennes egen inneboende kapacitet och öka medvetenheten om hennes situation och ge henne kraft att förändra den. Kvinnans olika roller: producerande, reproducerande och samhällsbyggare, lyfts fram i teorin. Man bör ta hänsyn till dessa och se till att de planerade projekten/åtgärderna inte cementerar de traditionella könsrollerna och lägger ytterligare vikt på kvinnors börda. Ett exempel är strukturanpassningsprogrammen som berodde av kvinnans ökade arbetsbörda utan att ta hänsyn till den tid hon redan lade ner på obetalt arbete.⁴⁸ Därför är det av stor vikt att få detta perspektiv när biståndsorganisationer ska fatta beslut, skapa policies och utveckla strategier.

Man talar om en institutionalisering av gender i utvecklingspolicies och i praktiken s.k "mainstreaming."⁴⁹ Man har, åtminstone i teorin och i retoriken, insett att kvinnor inte är ett problem som ska lösas och att gender-perspektivet inte är en "ad-hoc" på övriga policies. Det

⁴⁴ Jackson, Pearson s 21

⁴⁵ Ibid s 28f

⁴⁶ Razavi, Miller s 18

⁴⁷ Ibid s 22

⁴⁸ Razavi, Miller s 18

⁴⁹ Jackson, Pearson s 19

handlar inte om att ”de” ska förstå hur ”förtryckta de är” utan om att tillgången till möjligheter, resurser och handlingsutrymme ska vara jämlik.⁵⁰ Kvinnor behöver både eget utrymme *och* att bli insläppta i ”typiskt manliga” fora.⁵¹

Varje policy och varje åtgärd bör anpassas till den specifika kontext det gäller. Lokal förankring handlar om förståelse för människornas situation och relationerna dem emellan. Projekten bör ha sin grund i detta. GAD är ett sätt att belysa existerande strukturer och relationer på ett sådant sätt att det blir tydligt vilka förändringar som krävs. Det talas om egna agendor, förändringar av institutioner och krav på staten vilket visar på att ”GAD” i allra högsta grad är politiskt. Därför är det viktigt att den empowerment som skapas på micronivå lyfts upp till regeringspolitisk nivå genom bottom-up approaches, dvs. att den nyvunna insikten om ens kapacitet används till att ställa krav på staten och komma med förslag på förändringar. I denna undersökning får man möjlighet att se brister i och framgångar med att omsätta GAD-teori i praktik och vad detta kan tänkas bidra till för vidare tankar kring utveckling och dess medföljande begrepp.

SOCIOPOLITISK KONTEXT

Historia

El Salvadors historia är präglad av svårigheter, såväl politiska, ekonomiska som sociala.

I början på 1980-talet startade inbördeskriget i vilket mer än 70 000 människor dog och tiotusentals flydde landet, huvudsakligen intellektuella vilket lämnade kvar den lågavlönade och fattiga klassen. 1992 kom fredsavtalet vilket kritiserades kraftigt pga jordreformernas orättvisa fördelning av land.⁵²

I republiken El Salvador har högerpartiet ARENA, ledda av president Francisco Flores, makten. Nästa val är 21 mars 2004 då presidentkandidaterna Tony Saca (ARENA) och Schafik Handál (FMLN) strider om platsen som landets nästa ledare.

Ekonomi

⁵⁰ Parafraas Mikkelsen, kap 6

⁵¹ Ibid s 164

⁵² http://www.manniskohjalp.se/asp/vad_ar_im/visa.asp?id=20 2003-03-01

Av landets över 6 miljoner invånare är 48% fattiga. Därtill är 44% av kvinnorna arbetslösa. Den formella demokratin i samhället har inte medfört de förändringar som människorna i samhället kämpat för.⁵³

1999 drevs 65% av småföretagen av kvinnor men av landets totala arbetskraft utgjorde de 41% och tjänade mindre än män. 95% av kvinnorna genererar själva sina inkomster och är till 5% anställda av andra. Koncentrationen av kvinnor i sektorer där inkomsterna är små visar att denna aktivitet för dem innebär en lättnad från fattigdomen. De dominerar kategorin för självanställning och enmansföretag vilket speglar sämre tillgång till inkomster och sociala ersättningar vilket ger de existerande sociala och ekonomiska ojämlikheterna mellan könen. Det visar också på ojämvikten i tillgång till resurser som utbildning, tid, krediter och yrkesutbildning vilket direkt påverkar deras livsvillkor.⁵⁴

Regeringen avsätter varje år 1.8 miljarder till landets 262 distrikt. Dock täcker detta endast vattenrening och vägbygge och inte hälsovård och skolreningar. Varje kommun förväntas generera inkomster till dessa genom lokala skatter. Mycket av bördan hamnar till slut på lokala NGOs med stöd från samarbetspartners i andra länder. En majoritet av människorna inte har råd att betala privat sjukvård⁵⁵

Jordbävningarna i början av 2001 orsakade stor skada på jordbrukssektorn samt för småföretagen och dess stöttande infrastruktur vilken utgjordes främst av kvinnors icke-formella arbete. Dessa kom att blotta landets höga nivåer av social, ekonomisk, politisk och miljömässig sårbarhet. Rekonstruktionen kostade ca 2 miljarder dollar och har bidragit till dagens höga utlandsskuld.⁵⁶

På senare år har man intensifierat avregleringen i landet samt öppenheten i ekonomin. Detta har resulterat i frihandelsavtal som ICC⁵⁷ samt godkännandet av ”Plan Puebla Panama” den regionala planen för att etablera de centralamerikanska staterna som en ”transit” för varor och produkter från Nord- till Sydamerika. Sedan har dollariseringen reducerat statens manöverutrymme vad gäller kontroll över finanserna samt över yttre faktorer som höjningar av oljepriset och sänkningar av kaffepriset.⁵⁸

Fattigdom

⁵³ <http://www.manniskohjalp.se/asp/tidsskrift/art.asp?artID=1338artYear=2001&rtNr=4> 2003-03-31

⁵⁴ Strategiplan 2002-2005

⁵⁵ www.manniskohjalp.se/asp/vad_ar_im/visa.asp?id=20 Artikel Kevin Ridell

⁵⁶ Strategiplan 2002-2005

⁵⁷ Iniciativa Cuenca del Caribe

⁵⁸ Strategiplan 2002-2005

1.3 miljoner salvadoraner hade 2002 mindre än 1 dollar om dagen att leva på dvs. extrem fattigdom. Nästan två tredjedelar av dessa bor på landsbygden. Inkomstskillnaderna i landet är enorma. 96.6 % av den sammanlagda inkomsten är i händerna på 30 % av den rikaste delen av befolkningen och 3.4 % av den tillfaller de 30% som är den fattigaste delen av befolkningen.⁵⁹

222 254 barn mellan 10-17 år arbetar i El Salvador enligt 2001 års siffror, 67% av dessa går inte i skolan och deras inkomst är livsnödvändig för deras familjer.⁶⁰ Ytterligare en viktig inkomstkälla är så kallade ”remesas”, dvs pengar som migrerande salvadoraner – huvudsakligen i USA - skickar till sina släktingar i landet.

Arbetsmarknad

Det är en svår situation för arbetsmarknaden både vad gäller anställningarnas kvalitet och kvantitet samt löner och arbetsvillkor. Kvinnorna är undersysselsatta och arbetar mest i microföretag. Appliceringen av arbetsrättigheter lämnar mycket att önska och det är kvinnor som drabbas hårdast av detta. Det är en osäker marknad för textilindustrin, särskilt för kvinnor både i urbana och rurala områden. Man fortsätter införa åtgärder för en mer flexibel arbetsmarknad utan att hitta konkreta former som kan garantera existerande rättigheter. 90% av arbetarna i monteringsfabrikerna är kvinnor och mot dem riktas regeringens ”strategi för en återaktivering av ekonomin.” Man har för avsikt att sätta upp fler fabriker i jordbruksområdena.⁶¹

IMU

Historia⁶²

Organisationen föddes i augusti 1986 vilken var en mycket svår tid för El Salvador pga att inbördeskriget då nått ett dödläge. I den tredje världskonferensen för kvinnor i Nairobi 1985 talade man om handlingsplaner, jämlikhetsprinciper, utveckling och fred för kvinnor. Man insåg att kvinnor måste integreras i frihetskampen annars skulle det inte bli riktig frihet. Många fick upp ögonen för GAD-teorin och menade att tankarna måste integreras i den allmänna politiken. Grundaren Norma Virginia Guirola de Herrera ville skapa ett instrument i kampen mot den sociala, politiska och ekonomiska diskriminering de salvadoranska kvinnorna utsattes för och visade på allvaret med det institutionella våldet orsakat av den

⁵⁹ Ibid

⁶⁰ Ibid

⁶¹ Strategiplan 2002-2005

⁶² All information om detta hämtad ur “10 años avanzando hacia la igualdad entre hombres y mujeres”

militära konflikten. Avsikten var att bidra till att övervinna exkluderingen och marginaliseringen av kvinnorna. De vill visa på vikten av en demokrati där kvinnor har samma möjligheter som män. Grundaren definierade en strategi för undersökning och alternativ utveckling som skulle se till att stärka kvinnans ställning i samhället. Aktiviteterna styrs av GAD-teorin och gynnar processer genererade nerifrån och upp. Efterkrigstiden och nyliberalismen ansåg IMU förvärrade situationen för många. Som hjälp att strida mot diskrimineringen och den sociala ojämlikheten ville man bidra till att skapa en bred kvinnorörelse i El Salvador.

IMUs ideologi

Från början var IMU var en del av kommunistpartiet vars kvinnosektion idag är flera självständiga kvinnoorganisationer.⁶³ IMU ser sig numer som partipolitiskt obundna men de gör ingen hemlighet av sina politiska preferenser. I ett dokument står att läsa att IMU är tänkt att utgöra "ett effektivt stridsmedel, kapabelt att möta de stora utmaningar som det exkluderande och brutaliserande patriarkala och kapitalistiska systemet utgör."⁶⁴ De beskriver att de vill "ha feminismen som filosofi och sätt att leva utan att förlora siktet på transformeringen av vårt samhälle genom den personliga och individuella transformeringen av var och en av oss."⁶⁵

De utgår ifrån GAD-teorin i planeringen av projekt och aktiviteter. I arbetet med kvinnorna identifierar IMU strategiska intressen som självbestämmande över sin egen kropp, ekonomiskt oberoende, politisk makt, avskaffning av könsfördelningen av arbetet och elimineringen av alla sorters diskriminering. Man erkänner dock kvinnors olikheter och ser dem inte som en homogen grupp med universella intressen.

GAD analyserar maktrelationer i samhället och makt definieras som "förmågan att genomföra egna önsknings även vid andras motstånd."⁶⁶ GAD-teorins mål är redistribueringen av makt inom samhället. Dock menar man att det inte går att integrera genusperspektivet i internationell utvecklingspraxis pga att det sistnämnda befinner sig inom det patriarkala, kapitalistiska systemet. Detta system ägnar sig åt en exploatering vars resultat blir att kvinnor arbetar mer men räknas mindre och har dålig tillgång till resurser. Det man kräver är en transformation av hela systemet. Som tillvägagångssätt framhåller man empowerment som beskrivs som "det fundamentala målet/syftet med den feministiska

⁶³ De acciones de mujeres y olvides estatales

⁶⁴ 10 años avanzando hacia la igualdad entre hombres y mujeres

⁶⁵ Informe de la direccion ejecutiva a la asamblea de socias del IMU 2002-2003

⁶⁶ Bucher, Dominguez

kampen"⁶⁷ Feminism är ett relativt nytt begrepp för IMU dock. Innan förde man politiska kamper som inte var direkt relaterade till kvinnofrågor.⁶⁸

CEM-PROJEKTET

CEM står för "Círculos de estudios entre mujeres" vilket betyder studiecirkel mellan kvinnor. Anledningen till att jag valde att observera detta projekt var att det täckte alla fem program i strategiplanen 2002-2003 och på så sätt kunde ge en representativ bild av hur IMU arbetar. Jag har inte för avsikt att dra några stora slutsatser av dessa observationer. De fungerar endast som komplement till intervjuerna.

CEM invigdes i San Salvador 21 september 2002 och är en del av projektet "Rättigheter, organisering och deltagande av kvinnor i lokala utrymmen." Tre kommuner deltar i dessa: San Marcos, Chalchuapa och Ahuachapán.

Projektets mål är "att stärka kapaciteten, att bidra med förslag, politisk påverkan och förhandling hos kvinnorna som ett stöd till den demokratiska utvecklingen i samhället och till jämlikhet mellan män och kvinnor i de lokala utrymmena".

De aktiviteter man tänkt genomföra för att nå målen är bl a informationsinsamling, workshops, möten, distribution av manualen och debatter på kommunnivå. Projektet genomförs i samarbete med borgmästarna i kommunerna. Det ses som ett pilotprojekt som kommer systematiseras i den kopia som efterföljer. Den publicerade manualen kommer att användas som verktyg för fortbildning och opinionsbildning för kvinnors rättigheter.

Kvinnorna deltar i designen av innehållet samt verkställandet. Temana väljs ut av en grupp men formuleras av IMU och är länkade till kvinnors rättigheter. Man vill främja en kultur med demokratisk dialog karakteriserad av tolerans för olika tankesätt, respekt för olikheter och övningar i individuellt och kollektivt ansvar i beslutsfattande.

I varje samhälle kommer det att finnas en grupp koordinatörer vars uppdrag är att reproducera utbildningarna för andra kvinnor. Koordinatörerna utbildas av IMU och målgruppen är 240 kvinnor och 60 män.

Det finns risker med arbetet, t ex att det kan leda till konflikter med makar och andra män i hemmet, arbetet och i samhället. Dessutom kan insikt om diskriminering och underordning

⁶⁷ Bucher, Dominguez

⁶⁸ Oralia Ramon de Rivas

leda till desperation och resignation istället för att energin kanaliseras mot konstruktivt arbete som förbättrar dessa förhållanden.

Positiva effekter, å andra sidan, kan vara att kritiska röster mot kvinnomisshandel och sexuellt våld höjs i samhället. Dessutom kan ökad medvetenhet om institutioner och tjänster för kvinnor leda till att man utnyttjar dessa mer. Man vill även få kvinnor att aktivt söka information själva.

Observationer av CEM-projektet

Observationerna ägde rum vid två tillfällen: det första den 23/10 i Ahuachapán och det andra 30/10 i Chalchuapa, båda är kommuner i västra El Salvador. Natalia från IMU är ansvarig för studiecirklarnas genomförande. De deltagande kvinnorna var ca 15 stycken vid varje tillfälle och kom från föreningar och kooperativ som bildats i närliggande byar. Åldrarna varierade mellan ca 17-40 år. Många hade barn med sig vilket gjorde att deras koncentration brast något. Det fanns män antingen i lokalen eller i närliggande rum som skulle kunna ha passat barnen men de gjorde inte det.

Innehåll

Vid dessa två tillfällen hade en kvinna vid namn Mercedes Jovel, jurist i Högsta Domstolen, bjudits in för att föreläsa om hur man organiserar sig och får lagligt skydd för det. Hon arbetar huvudsakligen med kvinnors och barns rättigheter samt mot våld inom familjen.

Mercedes förklarade lagen på ett enkelt och konkret sätt och relaterade hela tiden till vardagliga exempel. Hon talade om hur man bör söka lukrativa former att organisera sig, t ex att bilda kooperativ där man köper livsmedel billigt och säljer med vinst. Vidare förklarar hon att man måste vara mer än 25 stycken medlemmar över 18 år för att räknas som en ”juridisk person” som faller under denna lags skydd. Mercedes talar också om vilka resurser man som förening kan ha, t ex förtroende för varandra s.k. socialt kapital och kunskap. ”Vi måste använda de verktyg vi har” säger hon. Hon talar engagerat om rättigheter, vad de är och hur viktigt det är att känna till och utöva dem.

Syftet med dessa föreningar är ofta att man vill utveckla en aktivitet som förbättrar samhället och det är demokratiskt utövande. Man ser något som är fel, är kritisk och vill ändra det. Det talas om medborgaransvar och att man som förening går samman och får något att säga till om. Därefter förklarar föreläsaren om det praktiska man måste tänka på som att ha en stadga, regelbundna möten och att alla ska vara överens om besluten.

Avslutningsvis talade hon om genusperspektivet, vikten av att stärka kvinnans ställning i samhället och att jobba med empowerment. Mercedes själv är feminist och säger att hon blivit empowered och insett sin egen kapacitet.

Diskussioner

Alla som vill har en chans att prata men gör det inte. Natalia och Mercedes försöker underlätta diskussionerna genom diverse inlägg och frågor och den går i flera olika riktningar. En kvinna berättar om hur hon tillsammans med några andra kvinnor organiserat sig med anknytning till FMLN och gick till borgmästaren med detta. Denne, tillhörande ARENA, sa till dem att de inte fick det. Mercedes menar då att detta hade varit ett utmärkt tillfälle att hänvisa till nämnda lag. En annan kvinna frågar om hon kan vara ledare för en kvinnoförening samtidigt som hon har ett samhällsuppdrag i kommunen, två kvinnor som leder varsin grupp med 20 personer hur de kan bli fler och en grupp vill starta en marknad. Mercedes ger dem råd och förslag.

Någon tar upp de politiska partierna och deras uteslutande natur. Natalia säger att man kan ha en ideologi fastän man inte tillhör ett politiskt parti och att man som medborgare i ett samhälle måste kämpa för att lösa de problem som finns. Mercedes säger att politiken inte går att sätta utanför verkligheten då den är i vardagen hela tiden. Politik är förändring, deltagande och vill man inte tillhöra ett politiskt parti – må så vara – men man slutar aldrig vara politisk.

Natalia förklarar att det IMU gör är att konfrontera det patriarkala systemet vilket är svårt. Kvinnors plikt är inte att städa, tvätta och ta hand om barnen. Kvinnan *ska* inte vara underordnad mannen. Hon har en dubbel börda genom att hon arbetar på dagarna *och* när hon kommer hem på kvällarna. Tanken är att bördan ska delas. Sedan talar man om statens plikt att förse människor med försörjningsmöjligheter och att IMU lär ut orsakerna till de problem som finns. Diskussionen kommer in på den dåliga tillgången till vård, medicin och en kvinna menar att man kan hålla på och analysera i det oändliga men faktum kvarstår: de har inte tillgång till hälsoenheter, mediciner etc. Här menar Mercedes att man bör gå till problemets kärna dvs. att kvinnor inte har någon röst i samhället. Det handlar inte om dyra utbildningar utan om möjligheten att komma till tals. Att börja se saker med kritiska ögon, det är en positiv utveckling. En av kvinnorna säger att det som egentligen behövs är en stark president som kan ta i med hårdhandskarna och uppfylla statens plikter gällande skola och hälsa. Hon pekar menande på ett porträtt i lokalen av FMLNs presidentkandidat Schafik Handál.

Empowerment

Enligt GAD-teorin krävs det att man först inser sin egen kapacitet att åstadkomma förändringar i samhället. Mercedes och Natalia utgör exempel på salvadoranska kvinnor som blivit empowered och vill dela med sig av detta till andra. Jag kan efter dessa observationer ana svårigheterna med detta. De fick hela tiden återknyta till det IMU vill med sina utbildningar dvs. att kvinnorna ska finna sin egen inneboende kapacitet och bli medvetna om att deras roll är konstruerad. De flesta av kvinnorna verkar inte se det större perspektivet dvs. att IMUs arbete är tänkt att leda till en förbättrad situation för *alla* kvinnor genom att man uppnår jämlikhet. De talar om en stark president som lösningen vilket visar på att de inte insett sin egen kapacitet. Natalia talar dessutom om för mig att deltagandet är ganska sporadiskt vilket gör att jag bättre förstår om det inte når fram. Därtill handlar det om att ändra attityder och inställningar vilket är en långsam process.

Bottom up

Kvinnorna uttryckte de viss frustration över att det skulle analyseras och verkade inte förstå hur det skulle kunna lösa några problem. Min första tanke var att det var konstigt att det efter över ett år av fortbildning fortfarande inte nått fram till dem att tanken är att de ska förbättra sin situation själva. Hur kan det nå upp till regeringspolitisk nivå när det inte ens når dem?

GAD är politiskt men här verkar det vara så att kvinnorna mer intresserar sig för praktiskt organiserande för att få det bättre, inte bli starka och utöva påtryckningar på staten. De tänker mer på sådant som har att göra med deras dagliga liv och situation. Man märkte dock på deras praktiska frågor om att de kommit långt i det arbetet.

INTERVJUER

I detta avsnitt har jag valt att sammanställa intervjuerna i teman. Anledningen är att det kan ge en tydlig bild av denna NGOs arbete och svårigheterna de själva anser sig stå inför. Avsnittet avslutas med en analys av vad som sagts. Jag har låtit personal och grundare själva definiera en rad begrepp som man möter i utvecklingsarbete, detta vilket ger en bra syn på hur de ser på det och vilka svårigheter begreppens applikation kan möta. Dessa är empowerment, politiskt utrymme, deltagande, rättigheter och utveckling. Övriga teman visar också på den

politiska situationen i landet, relationen till samarbetspartners⁶⁹, kultur, attityder, arbetets effektivitet, kvinnans och mannens roll och gapet mellan teori och praktik i deras arbete.

Empowerment och bottom-up approach

Detta begrepp som är centralt för GAD-teorin kommer i detta avsnitt ses genom ögonen på de som arbetar direkt med att omsätta det i praktik. Genom deras definition får man klart för sig att de tagit det från teorin och relaterat det till sin specifika kamp. Empowerment beskrivs med bestämda, konkreta svar med mycket kraft bakom orden. Mirna säger att det är "människors kapacitet att integrera sig i den beslutsfattande processen och ta beslut på egen hand. Det är också en process där man konstruerar kapacitet och självbestämmande. Det måste sättas i praktik, utövas, erövrar!" Att det är en process att bli empowered återkommer flera till. Det handlar om att "bestämma, förändra och skaffa makt och känna säkerhet" säger Natalia. Ord som "kraft", "makt", "beslutsfattande" och "självbestämmande" återkommer ofta i relation till detta ämne. Oralia menar att det är "att kunna försvara sig, bidra, bli lyssnad till och respekterad." "Det innebär möjligheter för kvinnor som inte har det" menar Guadalupe. Verksamhetschefen säger att det är det IMU arbetar för och att de ser det i fyra steg:

- 1) Utbildning i mänskliga rättigheter
- 2) Eget utrymme
- 3) Ekonomiskt oberoende, generering av inkomster
- 4) Underlättande av arbetsbördan.

En stor del av det är att bli medveten om sin situation. Detta vilket man kan bli genom utbildning och de analyser av verkligheten IMU gör. Empowerment beskrivs också som "övertygelsen om att diskrimineringen är verklig och kampen för att ändra denna verklighet till kvinnors fördel" av Cleo. Dock räcker inte endast medvetenhet. Vidare säger hon att "det måste leda till handling" En sådan kan vara "när kvinnor organiserar sig, samlas och bestämmer mål med organisationen och börjar förstå sina rättigheter. En lagligt sammansatt organisation med genusperspektiv kan leda till tillgång till resurser och då kan en förändring komma till stånd." Dock måste man kunna "disponera dessa resurser och ha tillgång till utrymmen som politik och ekonomi" säger Xochitl. IMU listar tre indikatorer på empowerment:

⁶⁹ Presbyterian Church of Canada, OXFAM i USA, Lapél i Frankrike och SIDA genom Svenska Missionsrådet och IM i Sverige.

- 1) Bättre relationen mellan könen
- 2) Rättvisare arbetsfördelning mellan könen
- 3) Medvetenhet om genus⁷⁰

Det ses som en förändringsprocess i vilken kvinnor ökar sin tillgång till makt och som har som konsekvens att de ojämlika relationerna mellan könen ändras.

Kritiken mot empowerment bland kvinnorna som arbetar med det är användandet av det. "Det finns en oförsiktighet i användandet av ordet. Man bör ta det till bas-nivå och förklara det för folk" säger Ana-lucia. Guadalupe säger: "Man får pengar om man har med det begreppet i sina projekt". Denna kritik är riktad mot samarbetspartners vars villkor på organisationens projekt inte alltid ligger i linje med det IMU planerat. Krav och tidsramar ser hon som ett stort hinder för IMUs arbete. Hon menar att det får ett år på sig att klara av något som kanske tar tio år egentligen. Vidare beskriver hon empowerment som ett språk som finns inom staten på formell nivå men inte i praktiken. Därtill är det svårt att ta sin empowerment vidare menar Oralia. "Har man väl lärt sig om sin ställning kan man inte gå tillbaks men man kan inte gå framåt heller."

Det kvinnorna säger är intressant då de dels ligger på en teoretisk nivå och dels är det en beskrivning av svårigheterna att omvandla det till praktik. För dessa kvinnor är empowerment en kamp genom vilken man får kraft att handla. Det handlar om en nödvändig förändringsprocess med början på gräsrotsnivå. Svårigheterna knutna till denna kamp uttrycks upprepade gånger, t ex resursbrist, omsättning av teori till praktik, samarbetspartners krav och den tidskrävande process det är.

Bottom-up approach

Empowerment och bottom-up är länkade till varandra; det ena behövs för att skapa det andra. Empowerment handlar också om att ställa krav. Om dessa krav inte når upp till den allmänna politiken uppfylls inte hela syftet med empowerment.

Det måste börja i hemmen säger många och där arbetar IMU med medvetandegörande-processer. "Man arbetar med människor, får dem att inse landets tillstånd och detta är politiskt arbete" säger Natalia. Cleo nämner att det är en process.

Kvinnor organiseras på gräsrotsnivå. IMU åker ut i samhällena och man frågar vad kvinnorna vill ha samt berättar vad IMU vill. Man samtalar om behov och är man överens har man ett samarbete. IMU vill visa att de hjälper till men att de sedan lämnar dem att klara sig själva. Man sätter igång en mognads-/empowerment process som ska fortsätta efter det att IMU åkt. Därtill utvärderar man programmen tillsammans med kvinnorna för att se vad som är bra och vad som behöver förbättras.

⁷⁰ Curriculum Institucional

Xochitl: "Man arbetar med en bas i en analys av kvinnornas verklighet. Identifiera vem eller vad som är ansvarig för problemen. En majoritet av dem har sin grund i samhällsstrukturen. Man kämpar inom de politiska områdena och visar på statens ansvar."

Enligt Deysi går IMUs arbete ut på "att visa att kvinnor är kapabla men att det är statens ansvar att tillhandahålla hälsovård, utbildning mm." Mirna säger att IMUs arbete har hjälpt kvinnor "komma med krav, förslag och vara aktörer samt kunna samtala med andra politiska aktörer på kommunnivå."

Deltagande i politiska instanser anses viktigt och man går enligt Maria "Från hushåll till kommunnivå". IMU tar initiativ till lagar, de utför gatu-aktioner och ger ut publikationer. Sedan utbildar de kvinnor till ledare på allmänna poster." Man kan få dessa tankar att nå en regeringspolitisk nivå "genom lokal utveckling enligt Ana-Lucia. Man ger förslag inom det politiska utrymmet och skriver kontrakt med det lokala styret." Därtill nämns ISDEMU av flera som en del i en bottom up approach, dock kritiseras den instansen för att regeringens representanter utgör en större del än kvinnorna och detta minskar effektiviteten menar Oralia. Skapandet av plattformar för att få in kvinnor i den nationella politiken och vikten av att få folk att inse att kvinnor utgör 50% av landets befolkning understryks.

IMUs arbete utgör ett konkret exempel på detta tillvägagångssätt. De har en plan och ett tydligt mål: integrera ett genusperspektiv i politiken. Teorin säger att NGOs når gräsrotterna och bidrar till alternativ utveckling. IMU ser problem på politisk nivå, föreslår ändringar och arbetar för dessa.

Politiskt utrymme

Detta begrepp syftar till de utrymmen i samhället där man fattar beslut som påverkar medborgarnas liv. Diskussionen med kvinnorna om detta bidrar till förståelsen för problematiken med att omsätta empowerment i praktik då brist på politiskt utrymme kraftigt hindrar en empowermentprocess. När jag ber Mirna beskriva detta får jag motfrågan om jag menar hur det är eller hur det bör vara. "Båda" svarar jag och hennes svar i sin tur blir "En miljö där politik utövas av oss och där man tar beslut i överenskommelse med folket". Hon ger rådhuset och den lagstiftande församlingen som exempel .

Det är snålt tilltaget, där finns väldigt få kvinnor. I regeringen är tillgängligheten för dem ännu mindre. De politiska partierna är instrument med vilka man skaffar makt. Där är kvinnor på höga poster få. I regeringen reproduceras det traditionella systemet och därmed kvinnors roll som ansvariga för hemmet och inget annat. Situationen är dock en annan i kommunerna där kvinnorna deltar i högre grad.

Oralia och Ana-Lucía säger rätt ut: "Kvinnor har inget utrymme i El Salvador." "Vi måste be om det vi vill ska vara vårt utrymme." Natalia menar att "det krävs en kamp för att få det." Vidare definieras det som ett handlingsutrymme t ex kvinnoföreningar, IMU och politiska partier. "Där kvinnors vilja tas hänsyn till och där de får bestämma över sin egen kropp och där man vet sina rättigheter" säger Cleo. Det beskrivs av Oralia som en "möjlighet till deltagande i statens sociala beslut relaterade till ekonomi och utbildning."

"Det är inte ett fysiskt utrymme utan vilken social grupp som helst som tillåter politiskt deltagande. IMU är det men inte de politiska partierna, deras strukturer är diktatoriska" enligt Guadalupe. Dock menar både Cleo och Deysi att även om landsbygdskvinnor skulle ha mer utrymme skulle de ändå inte ha tid att använda det då de har fullt upp med att klara dagen.

Kvinnorna menar att det inte finns något politiskt utrymme i El Salvador. Om så är fallet kan det räknas som en svårighet att ta den empowerment man lyckas med upp till högre nivåer. Å andra sidan kan empowerment leda till kraft att kräva ett utrymme som kan vara första steget på vägen till det.

Demokrati, deltagande och rättigheter

Demokrati

Kvinnornas definitioner av demokrati är tänkta att belysa den politiska situationen i landet utifrån deras synvinkel, vilket i sin tur tydliggör den kontext de verkar inom. Deltagande är direktrelaterat till politiskt utrymme då deltagande förutsätter ett utrymme att delta i och ett demokratiskt samhälle ska underlätta uppfyllandet av rättigheter för sina medborgare vilket är orsaken till valet av det ämnet.

Nästan samtliga av kvinnorna uttrycker sig ironiskt i svaret på denna fråga. Tre av dem ger en lexikalisk beskrivning av demokrati men antyder att det har mycket lite att göra med hur det är i verkligheten. "Det man lär sig i skolan är att allas åsikt i beslutsfattande är lika med makt. Det står skrivet men finns varken i El Salvador eller inom IMU" säger Guadalupe. Ana-Lucia och Oralia instämmer och säger:

Allas deltagande är en fin teori som är lätt att ifrågasätta. Politikerna ska representera oss men det är lögn. Det fundamentala är inte att säga demokrati utan att handla.

Bokstavligen betyder det `makt åt folket` men varken män eller kvinnor i El Salvador kan utöva sitt medborgarskap. Fortfarande består en bismak av diktaturen. Det är en elit som styr och de har den lagliga och ekonomiska makten. Jag har sett demokrati i de nordiska länderna men aldrig i mitt eget.

Cleo menar att valprocessen inte är demokratisk. "Det är ingen transparent process och den respekterar inte samhället. Det *borde* vara jämlikt mellan medlemmarna i ett samhälle, det

borde vara deltagande på alla nivåer och det *borde* vara ett rättssamhälle." Många av kvinnorna talar om hur det *borde* vara efter att ha beskrivit hur det inte är i El Salvador: "...ett system som underlättar för alla att från sin ståndpunkt – akademiskt, politiskt eller någon annan – kunna delta i en förbättring av samhället. Det finns deltagande demokrati – som det bör vara – och representativ demokrati – det som är etablerat" säger Mirna.

I El Salvador var valdeltagandet i senaste valet 1999 mellan 38-41% beroende av vilka källor man tittar på. Cleo säger att det är viktigt att synliggöra dem som inte röstar. Xochitls tänker på det såhär:

Från en marxistisk utgångspunkt tänker jag på det som jämlik distribuering av allt. Det ska vara jämlikt med ett humant perspektiv. Ett samhälle där man inte ser kvinnor som saker. Bättre livsvillkor och produktion för att tillfredsställa basbehov - det är viktigt för mänsklighetens och naturens överlevnad.

IMUs kamp om ett rättvist samhälle hade aldrig behövts om El Salvador haft en sann demokrati i ordets rätta bemärkelse. Deras svar tangerande sarkasm visar deras inställning till landets styre och tyngdpunkten på "*borde*" talar för hur det inte är. IMU arbetar med att göra kvinnor medvetna om sin egen kapacitet vilket ska få dem att använda detta till att ta sitt ansvar för samhället och delta i att förbättra det. Att rösta kan vara en sån sak.

Deltagande

Cleo ser deltagande ur två synvinklar säger hon:

- 1) I IMU får man kunskaper om rättigheter för att kunna utveckla kunskap om nationell politik och ekonomi och detta är medborgarskap. Att vara ledare i ett samhälle är deltagande.
- 2) Partipolitiskt deltagande. Öka medvetenheten. Ha blicken mot att ändra relationerna mellan könen. Eftersom partierna är patriarkala och att detta är institutionaliserat gör det kvinnors arbete mycket svårt.

Många ser det som en plikt, något man *borde* göra men kanske inte alltid gör."Det är att folk involverar sig i de beslut regeringen fattar. Det är ett ansvar!" understryker Mirna. Därtill svarar Xochitl att det är viktigt att "vara del av åtgärder, strategier och förslag. Man kan delta utan att vara aktiv men gör man något för andra och utgår från humana principer och har respekt, då är man aktiv." Oralia ser det på ett liknande sätt.

[Det är en] ...möjlighet att involvera sig i olika aktiviteter. Kunna bidra och ge något av sig själv till sin familj och sina medmänniskor. Det tillåter kvinnor en röst, en handling utanför hushållets sfär till den allmänna sfären.

Det råder ingen tvekan om att IMU tagit till sig den politiska aspekten av GAD. De uttrycker en stark vilja att förändra det salvadoranska samhället och är märkbart frustrerade över deras

budskaps svårigheter att nå fram. Kan ses som ironiskt att bottom up-utveckling kom till ur en frustration att genderaspekten inte nådde fram till utvecklingsinstitutionerna och nu är problemet att det inte når fram till "vanliga människor."

Rättigheter

Även här är tanken att få fram hur situationen ser ut för den salvadoranska kvinnan.

Natalia ger oss sin syn:

Det [rättigheter] har vi i hela världen men om vi inte applicerar dem förlorar vi dem. Det är frågan om normer och värden och det är farligt att glömma dem. Man bör leva sina rättigheter! Vet man om dem är man ansvarig för sitt liv och kan bidra till samhället. I El Salvador är det dock svårt pga situationen i landet men behovet att kräva sina rättigheter är stort.

Xochitl kommer in på mänskliga rättigheter vilket hon definierar som "rätt att uttrycka sina tankar och utöva vilken religion man vill eller ingen alls. Det staten inte administrerar."

Vidare talar de om sexuella rättigheter samt kvinnors och barns rättigheter. "Misshandel våldtäkt, våld inom familjen – allt detta måste synliggöras!" säger Cleo Hon associerar också direkt till IMUs arbete: "Det är när kvinnor organiserar sig, samlas och bestämmer mål med organisationen och börjar förstå sina rättigheter. En lagligt sammansatt organisation med genusperspektiv kan leda till tillgång till resurser och då kan en förändring komma till stånd."

I GAD-teorin beskrivs NGOs som kritiska av staten vilket IMU verkligen är. De ser sitt arbete som en viktig del i arbetet att få människor, främst kvinnor, att förstå sina rättigheter och utöva dessa. Emfasen ligger på det sistnämnda och organisering är ett fruktbart sätt menar de. Teorin nämner att detta kan underlättas av utomstående agenter men aldrig skapas av dem. IMU visar dock att de ser sig själva som en hjälp på vägen.

Utveckling:

Orsaken till att jag frågar efter en definition av utveckling är att jag är av åsikten av att det behöver problematiseras och i detta sammanhang tål det att göras med kvinnornas kommentarer av det som bakgrund.

Cleo relaterar det till IMUs arbete innan hon sätter det i en större kontext. "Genom administrering av projekt, utvecklande av institutioner och samhälle utvecklas även landet." Så gör även Natalia: "Kvinnorna förstår projekten vilket gör att man hittar en väg. När projekten slutar och idéerna fortsätter – det är utveckling!" Här understryks särskilt tillgång till resurser som en del. "Utbildning, krediter och att kunna fatta beslut om det som rör dem. Allt detta hänger samman och det bör föras ett samtal om det. Är man rik kanske utveckling

är att bli mer rik men är man fattig är kanske el och bärbart vatten utveckling" säger Cleo.

Guadalupe menar att utveckling ses inom ramen för underutveckling.

Det är det man ser på gatan. Det är möjligheter för mänskliga varelser att leva under värdiga och mänskliga villkor. Det är också tillgång till och kontroll över resurser. IMUs projekt har utvecklingsaspekter för att få resurser från de länder som har mer resurser.

Enligt Xochitl är det:

det främsta uttrycket för när folks sätt att leva har kvalitet, när det är humant och man inte ser misär, exploatering eller diskriminering pga. kön. Teknologi och fortbildning kan också ge utveckling men fattas arbete och utbildning och tillgång till hälsoenheter så är det inte det. Det ska vara socialistisk utveckling, inte kapitalistisk.

El Salvadors nuvarande väg till utveckling är frihandelsavtal, öppenhet i ekonomin och tullfria zoner för internationella företag. Man har, med andra ord, tagit en modell och försökt passa in den på en kontext. I GAD-teorin beskrivs hur NGOs arbetar med alternativa utvecklingsmodeller och det har IMU gjort från början⁷¹ och i svaren framkommer att IMUs sätt att arbeta är en väg i denna process. Resursfrågan framhåller de med all önskvärd tydlighet som ett stort problem och en från kritik mot IMUs samarbetspartners kommer fram.

Kvinnopolitik och kvinnorörelsen

Verksamhetschefen beskriver den politiska situationen i landet och förklarar dess historiska orsaker.

El Salvador är ett land där det varit diktatur i 60 år därför finns, i det kulturella arvet, en misstro mot regeringen. Man har sett staten som en fiende så det är inte konstigt att man har svårt att se sig själv ha vänskapliga relationer med den. Politik har setts som något som bedrivits av politiska partier och inte varit relaterat till en själv. Någonstans vill man ändå att en stark person ska komma och fixa alla problem. Man har ingen tro på en egen inneboende kraft. Detta gör IMUs arbete med empowerment ännu svårare.

Ana-Lucia menar att problemens orsak är att "Vi bor i ett kapitalistiskt, konsumerande system som gör att ojämlikheterna ökar. Staten återskapar det i utbildning, kultur och familjeliv." På frågan om ratificerandet av internationella konventioner till kvinnors fördel får jag ett liknande svar: "Konventionerna existerar bara på papper, lagen appliceras inte. Den nationella politiken för kvinnor är nedskrivna men uppfylls inte" säger Deysi.

Ytterligare en orsak till bristen på uppfyllandet av internationella avtal menar Deysi är konservativa kvinnoorganisationer, mest från katolska kyrkan. "De tycker kvinnlig frigörelse

⁷¹ se IMUs historia

är dåligt och motsätter sig kampanjer mot diskriminering etc. De har makt och pengar plus att de får hjälp från amerikanska konservativa kvinnoorganisationer."

När vi kommer in på ämnet politik tar flera upp ISDEMU⁷². Med detta finns både positiva och negativa aspekter menar Deysi:

Staten erkände genom bildandet av ISDEMU att det finns kvinnodiskriminering och underordning. Detta var en symbolisk vinst. Dock gjordes en utvärdering 1997-99 vars slutsats blev att staten inte uppfyllde sina plikter gällande hälsa, utbildning, arbete etc. Den neo-liberala regeringen vidtar marknadsanpassade åtgärder och privatiseringar vilket minskar statens roll när den behöver ökas. ISDEMU behöver mer inflytande och resurser. IMU fortsätter att kämpa och kräva på liten nivå tillsammans med kvinnoorganisationerna men har hela tiden i sikte att staten ska uppfylla sina plikter.

"I ISDEMUS ledning finns representanter från kvinnoorganisationer och det ska vara en deltagande process – men besluten är redan fattade!" berättar Guadalupe. Hon berättar att hon själv deltagit i flera olika politiska instanser. "IMU ville ha ett kvinnoprojekt på regeringspolitisk nivå och kämpade för detta. Dock förvandlades detta till ett familjeprojekt vilket resulterade i att pengarna gick till männen!" Enligt Oralia garanterar inte kvinnor på höga poster att de ställer krav på jämlikhet. Ana-Lucía påstår att man i den lagstiftande församlingen talar för kvinnor bara för att uppnå egna mål.

Ansträngningar för att inkorporera ett genusperspektiv i den allmänna politiken har varit omfattande vilket återigen visar på IMUs politiska arbete. De arbetar med en bottom up process som av ovan nämnda skäl inte riktigt tar sig upp. Man anar en uppgivenhet hos kvinnorna som alla är mycket erfarna av brist på politisk vilja och att motarbetas av instanser kraftfullare än de själva.

Kvinnorörelsen

GAD kritiserar för att inte ha någon förankring i feministiska rörelser. Hur ser kvinnorörelsen ut i El Salvador? Finns det en överhuvudtaget och vad är dess potential att praktisera GAD? Vid ett tillfälle sade någon att det inte fanns någon kvinnorörelse i El Salvador. Detta fick mig att fundera då man i IMUs dokument och i intervjuerna regelbundet refererade till "den breda kvinnorörelsen". För att få svar på den frågan vände jag mig till Deysi Cheyne. Detta för att få en kort beskrivning och en referenspunkt att utgå ifrån i vidare arbete.

Det är en samling organisationer, föreningar och grupper. De kan enas runt gemensamma frågor och samlas den 8 mars på Internationella Kvinnodagen samt 25 november i demonstrationer mot våld i familjen och sedan går de åt varsitt håll och gör sitt. Vissa säger att det behöver vara en struktur med en huvudkoordinator men det kallas ju rörelse just för att det rör på sig och den *breda* kvinnorörelsen för att de är så olika. En svaghet dock är att man inte har någon gemensam agenda samt att man har svårt att separera sig från partipolitiken.

⁷² Instituto de mujeres salvadoreñas, statligt kvinnoinstitut

Ansträngningar har dock gjorts för ett enande:

1998 skrev man under en gemensam agenda men det är svårt att administrera allt det. Varje organisation tog en sak och jobbade med det. Nu försöker man föra fram en kvinnopolitik till presidentkandidaterna inför valet i mars-04. Dessutom vill man skapa en feministrörelse där man ingår en etisk-politisk pakt vilken ska utgöra en referensram för relationerna till de politiska positionerna. Detta kommer göras den 22/11-03.⁷³ Sedan den 25 november kommer man demonstrera mot våld i familjen i alla El Salvadors hörn. Man kan säga att involverar man sig i kvinnorrörelsen finns de, gör man inte det finns den inte."

Oralias tankar om detta är:

...det är inte en tillräckligt stor grupp för att kunna påverka. Kvinnorrörelsen är på tillbakagång. Det finns små organisationer som är små rörelser i sina områden men man behöver samlas och artikulera problem. De är inte integrerade i något större så det finns ingen kraft i kvinnorrörelsen.

Guadalupe säger att kvinnoorganisationerna i landet tävlar om resurser från internationella hjälpporganisationer. Slutligen menar Mirna att "det behövs en drivkraft som tar tag i alla så att man jobbar mot samma mål. Men inte bara IMU kan ändra samhället, andra måste också bidra."

Sporadiska sammankomster, politisk oenighet och konkurrens om resurser. Detta gör det svårt att gå samman och skapa kraft bakom de krav som i mångt är gemensamma. IMU vill skapa en feministrörelse. Tillsammans skulle de kunna sprida GAD som teori och arbetsätt och därmed bredda sina medvetandegörandeprocesser.

Attityder och kultur

Redan i början av undersökningen stod det klart att attityderna och kulturen är ett stort problem för det arbete IMU utför. Kvinnorna nämner att attityderna är inbyggda i likväl det politiska systemet som i kulturen och samhällslivet. På frågan om vad som hindrar jämlikhet mellan män och kvinnor i El Salvador svarar Maria: "Strukturerna. Patriarkatet. `Machismon` är inbyggd i befolkningen på skolnivå, i utbildningen och i regeringens politik." Därutöver nämner Oralia begreppet "embrismo" dvs. kvinnor som bidrar till att reproducera manskulturen. Detta med kvinnors attityder som ett hinder är särskilt intressant och återkommer i flera svar. Däribland berättar Deysi om en kvinna i en by som motsätter sig andra kvinnors organisering. Hon förstår inte att andra kvinnor måste bli empowered också. Vidare berättar verksamhetschefen att många tror att empowerment handlar om att separera par och ser därför detta som ett hot mot familjen. Männerna har två val gällande kvinnans

⁷³ Har i skrivandets stund ännu inte hört hur det gick

frigörelseprocess: 1) Acceptera den 2) Slå ner den genom att slå kvinnan. "Machismon är stark", avslutar hon med.

GAD förespråkar en syn på man och kvinna som relaterade till varandra, inte separerade. Detta stora hinder för IMU kanske kunde minimeras genom att man upplyste människor om vad det går ut på och visar på alternativ till nuvarande situation; varför det är som det är och hur det kan ändras.

Involvering av män?

En del av kritiken av GAD är att den inte involverar männen i kampen för jämställdhet. På frågan om män behövs för att uppnå detta mål är det inte så stor variation på svaren. De flesta är överens om att det är en nödvändig del av arbetet.

Männen måste vara med annars förändras ingenting. De måste vara medarbetare i processen eftersom de också är socialiserade. De måste göras mer mottagliga för ett genusperspektiv. Man måste dock vara försiktig och kontrollera deras deltagande. Oralia

Ana-Lucia ser relationen mellan männens involvering och framgångar i kampen. "Kopplingen med män behövs då man är beroende av varandra. I praktiken gör IMU det då de arbetar med manliga borgmästare t ex i CEM-projektet. Man vill öka mäns och kvinnors självförtroende och att detta ska leda till jämlikhet." Maria menar att "Först måste kvinnor bli empowered och sedan kan männen involveras. Annars kommer det att bli ojämnt ändå." Mirna ser det som en självklarhet: "Det är *allas* ansvar att ändra maktrelationerna mellan könen. Det bör göras i kommunerna och i regeringen i en samverkansprocess med män. Slutligen ska det leda till en förändring av relationerna och en förbättring av *allas* situation." Ser man till hur det är visar det sig dock vara svårt. Natalia berättar att männen är rädda för utbildningsprojekt. "Vissa män respekterar att deras fruar går iväg på möten men oftast accepteras det inte. De är rädda att bli lämnade."

Männen bör alltså involveras menar man. Vissa ser helst att deltagandet kontrolleras medan andra menar att det är en självklarhet. Återigen kommer det fram att rädsla för det okända ligger bakom motståndet till stor del.

Kvinnans roll i samhället

Detta avsnitt ska belysa kvinnans ställning i El Salvador ur IMUs perspektiv och deras arbete relaterat till detta.

Mirna menar att "man socialiseras till en roll och den är mycket konservativ. Landets system, politik, kultur och ekonomi och relationerna dem emellan gör det svårt att uppnå

jämlikhet." Deysi berättar för mig om de två domäner där detta blir extra tydligt: 1) Hushållet och 2) Sexualiteten.

1. Kvinnor kan vara utbildade och ekonomiskt empowered men rollerna reproduceras fortfarande. Kulturellt sett är det så att män gifter sig för att få tjänster utförda i hemmet. Därtill är kvinnorna ytterst ansvariga för barnen. Det gör det svårt att blanda sig i politik. För att uppnå jämlikhet måste man inse kvinnors dubbla, trippla, fyrdubbla roll och deras börda i hemmet.

2. Män ser kvinnor som deras egendom både i kropp och sinne. Männens bestämmelse av antal barn och när de ska komma. Även om hon är intellektuell bestämmer hon inte. Kvinnan är mannens domän. Kvinnor talar inte om sexualitet mellan sig heller. Det är kulturellt betingat att kvinnor inte njuter av sex. Frågar man hur många som fått orgasm svarar få ja. Gör de det kallas de för prostituerade då mannen bara har rätten att njuta. De förbjuder kvinnorna att äta p-piller också. De är rädda för att kvinnorna ska bli gravida med andra män när de åker iväg för att arbeta. De måste förstå att kvinnor bestämmer över sin egen kropp.

I skolan och i lagen reproduceras detta. Ett exempel är abortfrågan. Det är förbjudet men fram tills för fyra år sedan fick man göra medicinsk abort om man blivit våldtagen, fostret var missbildat eller om man riskerade dö av graviditeten. Katolska kyrkan drog igång en enorm kampanj där de mobiliserade alla katolska skolor i El Salvador och fick den lagstiftande församlingen att förbjuda all sorts abort. Det har skett en tillbakagång pga. att kraftfulla sektorer som kyrkan och regeringen verkar.

Katolska kyrkan omnämns vid ett flertal tillfällen som motarbetare av kvinnlig frigörelse.

"Vikten av lydnad förs fram väldigt starkt av kyrkan, inom familjen, i uppfostran (av flickor främst) och i skolan." säger Deysi. "Religionen influerar också utbildningen mycket. Rädsla och lydnad är de instrument familjen och staten använder och som förslavar dig. Folk protesterar inte och det är det man är ute efter."

De traditionella rollerna är djupt rotade i det salvadoranska samhället. Hur undviker man att fastställa dessa i arbetet för jämlikhet? Deysi förklarar att:

...teoretiskt vill man undvika att reproducera traditionella roller och lätta kvinnors arbetsbörda i hemmet. Detta vill man göra bl a genom utbildning. Dock har IMU inte alltid kontroll över krediter. De delas ut till föreningar som delar ut dem till kvinnor som behöver dem. Dessa kvinnor är fattiga och använder de resurser de får på det sätt de anser vara bäst, t ex köper in livsmedel för att öppna ett lunchställe. Salvadoranska kvinnor överlever genom att köpa grönsaker och sälja på torget med vinst. Detta upprepas dag efter dag.

Många svarar att empowerment genom utbildningar och medvetandegörandeprocesser är ett sätt att komma ifrån de traditionella rollerna. "Man analyserar mäns och kvinnors vardagsliv och visar på de ojämlika rollerna. Kvinnorna reflekterar över detta och IMU visar sedan hur man kan ändra på det. Sedan kan de lära ut detta till andra kvinnor samt till sina barn" anser Cleo. Vidare menar flera att alla måste involveras för att förändringar ska komma. "Det behövs ett medvetande i parrelationer om att man ska dela ansvaret för hushållet och barnen" enligt Xochitl. Ana-Lucía tycker att "man bör involvera familjen, mannen och barnen och visa på kvinnors arbetsbörda och ansträngningar." Oralia ser att "man får arbeta i skolan med barnen, i läroplanerna, på universitetet och i familjen. Det handlar om återutbildning."

Guadalupe menar också att det är viktigt att hålla personalen fortbildad i dessa frågor. "Boken 'El enfoque de género y desarrollo...' ⁷⁴ fungerar som en metodologisk guide. Det är dock svårt att ändra attityder i byarna, speciellt i kyrkorna." Deysi ger en dyster bild slutligen: "Vad gäller traditionella mansyrken är det inte framgångsrikt att utbilda sig till dessa för kvinnor då ingen anställer dem och det inte finns någon tilltro till dem. Det är flera år kvar tills det salvadoranska samhället nått dit."

Detta kan sättas i relation till problemet med attityder då detta är lika djupt rotat. IMUs praktiska arbete bromsas av detta då en ändring av attityder är en långsam process.

IMUs praktiska arbete

I den här delen har kvinnorna tillfrågats om IMUs arbetssätt, till vilken grad de har inflytande över det samt svårigheter de möter i arbetet. Det kan vara intressant att låta dem själva klart uttrycka sina hinder med att omsätta teori i praktiskt arbete.

Alla säger att IMU är ett politiskt projekt. Xochitls motivering är att det handlar om

...mentala förändringar av genusrelationer mellan män och kvinnor. Man löser praktiska behov, förändrar tankesätt, utvecklar kvinnor och hur man ser på samhället och sina rättigheter. Man genomför strategiska aktioner."

Guadalupe och Cleo understryker särskilt att det är "ett projekt för livet" och man är överens om att det ger en helt nytt synsätt. "IMU är som en skola som utvecklar kvinnors kapacitet och analyserar vad som bör göras och i och med detta kunna stärka och bredda kvinnorörelsen" enligt Cleo. Arbetet går ut på att "visa att kvinnor är kapabla men att det är statens ansvar att tillhandahålla hälsovård och utbildning" säger Deysi.

Natalia säger att det finns en stabilitet i institutionen men att den kanske inte alltid är så demokratisk då "beslut tas och sedan får man komma med åsikter." Vidare menar hon att de möten man har inte alltid löser de problem som finns men att "ändringarna som görs ändå alltid är till det bättre." Guadalupe påpekar att IMU inte är demokratiskt och vill se en "decentralisering av beslutsfattandet." Ana-Lucia däremot sa att inom "IMU praktiserar man begreppet demokrati."

På frågor runt skrivandet av IMUs strategiplan menar de flesta att de haft tillräckligt med inflytande över den processen. Personalen och styrelsen deltar i dess utformning och diskuterar förslag och idéer. Natalia gillar dessa diskussioner. "Ens idéer får utrymme och inom organisationen finns både religionsfrihet och uttrycksfrihet." Cleo säger dock att

⁷⁴ Bucher, Dominguez

deltagandet är begränsat då strategiplanen är utformad som en rikedom för IMU, inte en manual i det dagliga arbetet. Det finns ett glapp mellan dokumentet och arbetet, efter ett tag glömmes man målen i arbetet. Personalen har dem inte huvudet utan måste gå tillbaks och titta.

Detta märker man i allmänhet när det talas om strategiplanen. Xochitl talar t o m om det som en utopi. "Mission och vision har med konkreta saker att göra men kan ibland vara utopiska, det beror på plan och projekt. Programmen är instrument till hjälp att nå visionen." Orsaken till detta förklaras vara tids- och resursbrist.

Sedan talar Guadalupe om vilken långdragen process det är att skriva strategiplanen. Den senaste tog ett år pga. långa diskussioner om formuleringar etc. "Det är inte lätt att komma överens om en tanke/väg för IMU. Praktiken blir inte alltid som man sagt, det finns inte tillräckligt med tid" berättar Xochitl.

Organiseringen av kvinnorna

I en av IMUs undersökningar av kvinnans situation⁷⁵ kom man fram till att landsbygdskvinnorna kände sig organiserade utifrån hellre än att det kom från dem själva. Hur undviker man detta?

Svaren visar att samtliga är väl medvetna om den här problematiken. Ana-Lucia berättar:

IMUs utbildningar har oftast att göra med att man organiserar sig runt något och det är ett eget initiativ. Efter nämnda undersökning reflekterade IMU över detta problem och lösningen blev att grupperna själva fick tänka efter vad de ville göra, för att få slut på känslan av att bli organiserad utifrån.

"Grupperna har en horisontell relation med IMU snarare än en vertikal. IMU främjar deras arbete och ger dem tekniskt stöd" säger Deysi. "Man måste som organisation utgå från praktiska behov i sitt arbete" understryker Oralia. Maria håller med och säger att det behövs

ha tålmod för att förstå de processer som finns i kvinnogrupperna vars medlemmar har låg utbildning, ekonomiska problem och dåligt självförtroende. Det måste finnas en ödmjukhet i arbetet. Man får skaffa sig direkt kunskap om kvinnornas intressen och behov genom att åka ut på landet och se hur det är

Natalia påpekar att det är "försvarbart att bli organiserad om nya idéer kommer ur det.

Kvinnokampen är en stark kamp. Kvinnorna går inte dit av sig själva. Även om IMU initierar organiseringen så blir det kvinnornas egen empowerment-process under tiden."

Cleo menar att "kvinnorna måste känna att organiseringen har med dem själva deras verklighet och problem att göra. Om projekten inte är grundade i samhället och kvinnorna inte kan relatera till det kommer det inte att fungera sedan när hjälpen tas bort." IMU vill inte att grupperna ska bli beroende av dem utan de vill fungera som underlättare. Xochitl:

Man ska inte ge kvinnorna uppdrag och aktiviteter utan de måste utforska sin egen kapacitet,

⁷⁵ Navas, Orellana, Dominguez

men det är inte bra om kvinnorna bara ser organiseringen som tillgång till resurser. Det måste tas till en politisk nivå för att saker ska ändras. Analysera politiska och ekonomiska strukturer och se roten till samhällets problem. Det bör komma ur en politisk kamp där man ser sina rättigheter annars är det ingen idé att organisera sig.

Hinder och svårigheter i IMUs arbete

Det som återkommer ständigt i intervjuerna är problemet med bristen på resurser. Xochitl säger att "det krävs starka, effektiva finanser." Finns inte det kan man inte utveckla aktiviteter och det hämmar arbetet. Det är avgörande." Dessutom riktas en skarp kritik mot internationella hjälpprogram/samarbetspartners av bl a Cleo och Guadalupe. "IMUs samarbetspartners ändrar strategi hela tiden" och "de drar in sitt stöd till förmån för andra länder." Guadalupe berättar att "IMU var populära som organisation efter Beijing -95 när empowerment och kvinnofrågor stod på den internationella agendan; nu är de dock svåra att finansiera." Cleo tillägger:

Istället talas det om ett demokratiskt styrsätt och El Salvador ses inte längre som ett land i behov av demokratistöd. Detta är helt utan verklighetsförankring. Det är ett dubbelspel: första världen kommer på begrepp och ställer villkor efter dessa men frågar inte "förmånstagarna" vad de behöver.

Dock menar andra att har lyckats fortsätta arbetet tack vare internationella organisationer, "utan dem skulle organisationen inte finnas" anser Oralia.

Ytterligare hinder många ser är de strukturella. Världsbankens krav på privatiseringar av hälsovården i landet påverkar IMUs arbete då det kom krav på att de skulle sänka lönerna för den hälsoklinik IMU driver i Guillermo Ungo berättar Deysi. Även inom organisationen har man problem att enas, säger Xochitl. "Personalen har kunskap om GAD men det förs inte in i praktiken fastän projekten kräver att det appliceras" enligt Ana-Lucia.

Den verklighet kvinnorna lever i ser man som ett hinder också. Alla kan inte förstå och ta till sig GAD-teorin och, som tidigare nämnts, det tar tid. Ana-Lucia menar att problemet finns i hemmen. "GAD har ingen effekt i hemmen, i familjerna. Gruppen tänker kollektivt inte på sig själva." Deltagandet i utbildningarna är dessutom för litet och sporadiskt många gånger. Så även om ett projekt verkställs garanterar inte det alla deltagares empowerment. "För kvinnorna handlar det om att möta verkligheten inte ändra den" säger Cleo.

Även om man lär sig att man är diskriminerad har man inte tid att ändra på det. IMU arbetar med att stärka kvinnor men det är svårt när de inte har sina basbehov tillfredsställda. Empowerment är en lång process som inte ändras från en månad till en annan bara för att kvinnorna gått på en workshop. IMU arbetar för förändringar med vuxna som kanske redan har barn. De kvinnorna kanske skulle viljat ha den kunskapen tidigare men nu är de "fast i sin roll". Man bör arbeta mer med ungdomar som har en mentalitet att vilja ändra saker.

Samhällsklimatet i El Salvador inbjuder inte till jämlikhet mellan könen säger Deysi. "Vad gäller traditionella mansyrken är det inte framgångsrikt att utbilda sig till dessa för kvinnor då

ingen anställer dem och det inte finns någon tilltro till dem. Det är flera år kvar tills det salvadoranska samhället nått dit."

I den nuvarande generationen ser man att GAD påverkat enligt Oralia och trots att det går långsamt gör varje generation ett framsteg. Det är tröttsamt att arbeta med sådana här frågor. Fem steg framåt och sju tillbaks. Machismon är stark och finns runt varje hörn."

Arbetet förefaller något ineffektivt, odemokratiskt och det är svårt att få fram den så viktiga politiska aspekten. Till deras fördel är att de knyter an till kvinnornas verklighet och utgår från praktiska behov.

ANALYS

Inledningsvis bör sägas att de intervjuade kvinnorna representerar en viss ideologisk ståndpunkt nämligen den politiska vänsterns. Alla har dock många års erfarenhet av organisationsarbete med El Salvadors kvinnor och det är detta som gör dem representativa och värdiga uppgiften att ge en bild av hur detta arbete ser ut samt kontexten i vilken det utförs. Kvinnorna uttrycker sin syn på de ämnen som tas upp med kraft. Dessa kvinnor brinner för det de gör och tvekar inte att rikta kritik mot dem de anser vara orsak till problemen. Därför tål det att återigen nämna att jag förmodligen tillskrivits mer inflytande i IM och SMR än jag har. Svaren visar att jag fått ge röst åt deras kritik av sina samarbetspartners. Analysen har som grund den bild IMU gett av situationen och det är deras röst som hörs mest.

Ser vi först till det politiska spektrat och hur kvinnorna definierar demokrati märks att det är skillnad mellan hur det är och hur det borde vara. De menar att det inte finns någon riktig demokrati i El Salvador utan att det är en styrande elit som fattar besluten åt folket. Beskrivningarna av hur det "borde" vara tangerar utopi. IMUs personal och styrelsemedlemmar återkommer ofta till statens motsägelsefulla natur och hur detta drabbar kvinnor hårdast. De internationella avtal den har som plikt att ratificera ser man inget av i verkligheten. IMU framför ofta hård kritik av staten samtidigt som de vill bli en del av den. Det låter motsägelsefullt men deras tanke är ju att ändra den genom att föra in ett genusperspektiv. I politiken ligger emfasen nu på familjen och kvinnors frigörelse blir då ett hot, något okänt man tolkar som farligt och drar extrema slutsatser av. Detta speglar de attityder i samhället som kanske utgör det främsta hindret för IMUs arbete. Man talar om `machismokulturen` en sexistisk syn de anser genomsyrar likväl kultur och politik som samhällsliv och familj. Detta är djupt rotat i El Salvador och tar lång tid att förändra. Kvinnan

kan inte utöva sina rättigheter vilket blir tydligt om man ser till hushållet och sexualiteten. Kyrkan och staten ses av de intervjuade kvinnorna som ett kraftigt hinder i deras arbete. Dock finns det en fara i att vara för konspiratorisk och säga att staten och kyrkan använder lydnad som ett verktyg att hålla människorna i styr. Detta kan leda till ökade klyftor mellan kvinnorörelsen och staten vilket minskar chanserna för att de två någonsin ska kunna närma sig varandra.

Att det sedan finns så många kvinnor som motarbetar kvinnlig frigörelse skadar ju arbetets legitimitet på så sätt att den feministiska kampen ses som något som bedrivs av bara några få radikaler. Som kvinnorörelsen ser ut i dagsläget förefaller det vara en samling olika kvinnoorganisationer utan en gemensam struktur som kommer samman för enstaka gemensamma aktioner. Om det är så att det finns en tävlan mellan organisationerna om resurser så är det klart det är svårt att samlas runt gemensamma projekt då varje organisation ser till sitt intresse. Från min ståndpunkt undrar jag om man inte skulle vinna på att arbeta mer gemensamt. Det måste ju bli mer kraft bakom kraven om många gick samman oftare. IMUs och andra kvinnoorganisationers arbete skulle ju kunna vara en väg till att bli fler genom organiseringen av fler kvinnor i flera olika sektorer i landet. En bred rörelse skulle kunna göra att fler kunde identifiera sig med den och på så sätt kunde man också växa i antal. Kritiken av GAD är att den inte är knuten till feministiska rörelser. IMU har potential att bidra till detta med sitt arbete och på så sätt integrera genusperspektivet hos fler.

Organiseringen av kvinnorna utgör kärnan i IMUs arbete och man har tagit till sig av kritiken att de känt sig organiserade utifrån och organiseringen har därför blivit något väl förankrat i verkligheten och är knutet till konkreta behov. IMU förstår den salvadoranska kvinnans situation och vill medvetandegöra kvinnorna och samhället om denna. Numer deltar landsbygdskvinnorna i formuleringen av projekt samt i utvärderandet av dem. Dessutom lämnar IMU organisationerna att klara sig själva när de är mogna och undviker därmed beroende. Som någon nämnde dock så kan det lätt bli att kvinnorna ser det som bara tillgång till resurser och missar den politiska delen. GAD-teorin talar om politisering av identitet dvs. att man samlar en drabbad grupp och knyter an till deras behov för att uppnå egna mål. För IMU skulle det då vara av landsbygdskvinnornas verklighet för att uppnå jämlikhet mellan könen. Från min synvinkel kan detta rättfärdigas genom att IMUs intresse är kvinnornas intresse och att politik är en nödvändig del av kampen då de främsta hindren för jämlikhet står att finna i de politiska och sociala strukturerna.

Det politiska utrymmet för den salvadoranska kvinnan är om inte obefintligt så i alla fall begränsat. Kritiken mot de politiska partierna och deras patriarkala natur är dock hård och

man talar om en kamp för ökat deltagande i beslutsfattandeprocessen. Detta torde i en reell demokrati vara en självklarhet men inte enligt IMU. De kräver ett handlingsutrymme för kvinnor men är väl medvetna om svårigheterna med detta; dock ser man hopp i de kommunala instanserna. Det är viktigt att kvinnor deltar i de politiska utrymmen som finns då de inte har något eget. Dessvärre har inte detta varit framgångsrikt. När kvinnor väl hamnar på politiska poster är det antingen symboliskt eller relaterat till ”traditionellt kvinnliga” områden som t ex familjefrågor. Eller så förespråkar de inte specifikt kvinnofrågor. Man ser en enorm potential gå förlorad när inte alla får rätt att göra sin röst hörd.

Enligt IMU är empowerment det rätta tillvägagångssättet för att uppnå förändringar i samhället men samtidigt menar de att det inte hjälper, att kvinnan sitter fast i sin roll ändå vilket klargör ytterligare en svårighet att omsätta teori i praktik. Det är lätt att i teorin tala om att inte fastställa könsrollerna men i praktiken är det svårt att undvika detta. En medelklasskvinna kanske har tid att utbilda sig och ta till sig ett genusperspektiv, men för en fattig kvinna som inte vet hur hon ska få mat nästa dag finns inte den tiden. Är empowerment en klassfråga? Samtliga kvinnor jag talat med är empowered, det är en nödvändighet för att arbeta med sådana här frågor. Om deras bakgrund vet jag inte så mycket och har dessvärre inga direkta belegg att diskutera detta vidare.

Det kan ses som motsägelsefullt att de kräver politiskt utrymme men samtidigt säger att kvinnorna inte har tid att använda det då all deras tid går åt till att sörja för barn, hem och sin egen överlevnad. Detta är dock inte orsak nog att inte kämpa då en del av kampen går ut på att synliggöra och lätta kvinnornas arbetsbörda vilket är en del av GAD. IMUs arbete ses som en väg att göra kvinnor medvetna om sina rättigheter. Alla i personalen ser IMUs arbete som ett politiskt projekt och kvinnorna ser sitt arbete som viktigt för samhället.

Detta leder oss in på IMUs bottom-up approach. Vid läsningen av deras ideologiska ståndpunkt, deras program och projekt blir den tydlig. Deras sätt att arbeta med det är mycket konkret och de är väl medvetna om att det är en tidskrävande process. De har för avsikt att börja på gräsrotsnivå med kvinnors empowerment och vill sedan att detta ska leda till att kvinnorna ställer krav och deltar i politiska instanser vilket är tänkt att leda till förändring på makronivå. En kvinna menar att alla kanske inte förstår att större självständighet och mer frihet i beslutsfattandet står i relation till en förbättring av ens livssituation. Att ställa krav är en nödvändighet för att komma dit.

Förutom på politisk nivå behöver man arbeta i hemmet och skolan. Barn, ungdomar och sociala rörelser ses som hoppfulla spridare av genderfrågor och alla är överens om att det

behövs fler involverade i kampen för jämlikhet, inklusive män om än begränsat. Man talar om hur det är viktigt att få in dessa tankar på kommun- och regeringsnivå vilket huvudsakligen är männens domän. Man involverar på så sätt problemet i lösningen. Detta möter svårigheter inte minst från männen själva och de attityder de för med sig. Dock ska detta inte hindra IMU från att fortsätta sitt arbete. Istället för att invänta ett mer mottagligt samhällsklimat arbetar de vidare med mottagliggörande arbete med både män och kvinnor.

Flera av kvinnorna vittnar om problem inom organisationen. I IMUs strategiplaner och arbetsdokument ser man att det är hämtat ur teorin och de försöker omvandla det i praktik för landsbygdskvinnorna. En del av svårigheter med detta menar kvinnorna är institutionella, det finns ett glapp mellan strategiplanen och arbetet. Därutöver har inte IMU tillräckliga resurser för att fortbilda sin personal, dvs. hålla dem uppdaterade i genderfrågor. Därför föreligger en risk att de upprepar de misstag GAD-diskursen för länge sedan lärt sig av, vilket påverkar effektiviteten.

Det råder delade meningar om hur demokratiskt IMU är, vilket kan bero på att personal och styrelsemedlemmar är involverade i olika grad i arbetet. I beskrivningen av arbetet ger det intrycket av att vara ganska ineffektivt. Det tar lång tid med många möten där olika viljor ska fogas samman. Strategiplanen ses som en utopi och programmen som visioner hellre än faktiska arbetsplaner detta huvudsakligen beroende av bristen på resurser menar de.

Tal om resursbrist leder in på tal om IMUs samarbetspartners vilka de verkar ha en ganska ambivalent inställning till. Dels är de beroende av dem och dels tacksamma gentemot dem. Flera kritiserar de villkor som är knutna till hjälpen och ger exempel på dessa och hur det blir ett hinder för arbetet. Man kan tolka några svar som att internationella organisationer presenterar utvecklingsprojekt som de anser behövs utan att tillfråga vilket helt går emot senaste årtiondets utvecklingstänkande om att lyssna på mottagarna.

En av kvinnorna säger rätt ut att de har med utvecklingsaspekter i projekten för att få resurser vilket kan ses som ytterligare kritik mot samarbetspartners. Andra menar att det IMU arbetar med är utvecklingsarbete vare sig det är ett villkor av samarbetspartners eller inte. För de intervjuade är utveckling en kamp, en lång process genom vilken man får kraft att handla. De ställer krav på de resurser och det utrymme de anser kvinnor har rätt till.

SLUTSATS

IMU försöker omsätta det teoretiska begreppet **empowerment** i praktik genom att med utbildningar göra salvadoranska landsbygdskvinnor medvetna om sin situation och med

GAD-teorin som utgångspunkt organisera dem, lyfta fram deras egen kapacitet och utveckla denna till ett verktyg med vilket kvinnorna kan förbättra sina livsvillkor.

Svårigheten med skapandet av empowerment är främst samhällets kultur och attityder och den verklighet kvinnorna lever i. Dels är det svårt att få dem att förstå genusperspektivet och dess praktiska nytta i deras liv. Det är svårt att komma och tala om att deras situation orsakas av "kulturella ideologier" när de knappt kan läsa och har svårt att klara dagen. IMUs försök att knyta sina projekt till kvinnornas praktiska behov är ett initiativ som visar på att deras intresse är en förbättring av kvinnornas situation. Dessvärre kvarstår svårigheterna att få fram den politiska aspekten.

Organisationen har en tydlig **bottom-up approach** då deras arbete på gräsrotsnivå involverar landsbygdskvinnorna i utformningen av arbetet från början. Tillsammans utvärderas arbetet regelbundet och man gör de förändringar som omständigheterna kräver. De vill att kvinnorna tack vare sin empowerment ska börja ställa krav på staten. Ett av IMUs främsta mål bortsett från jämlikhet mellan könen är att inkorporera ett genusperspektiv i regeringspolitiken. Genom opinionsbildning med hjälp av undersökningar rörande landsbygdskvinnornas situation, lobbying och politisk påverkan arbetar IMU med att få till stånd strukturella förändringar. De vill vara politiskt aktiva, transformera relationer i privat och allmän sfär, öppna upp utrymmen för kvinnor och öka deltagande och organisering. Regeringspolitiken utgör dock ett av de största hindren för IMUs arbete. Brist på demokrati och politiskt utrymme för kvinnorna begränsar deltagande då ett sådant förutsätter ett utrymme att delta i. Lyckas hon bli empowered har hon små möjligheter att ta det vidare upp till de politiska instanserna och åstadkomma verkliga förändringar på makronivå. Statens roll och ansvar bör förvisso lyftas fram, anser jag, men man bör ha i åtanke att den inte är den enda aktören i samhället. Det är alltför lätt att hamna i fällan att rikta all kritik mot den och på så sätt missa andra ansvariga för kvinnornas situation. Katolska kyrkan nämns som ett annat hinder då kvinnlig frigörelse ses som ett hot mot familjen. Den kvinnorörelsen som skulle kunna utöva ett tryck på staten är för närvarande svag pga. att sammankomsterna är för sporadiska och oenighet råder mellan grupper.

Svårigheterna med deras samarbetspartners och de villkor de ställer för sin hjälp är verkligt för dem även om de lägger särskild vikt vid det i samtalen med mig. Därtill har IMU interna problem som bör tas i akt men inte på något sätt är avgörande. De anser sig tvingade att tänka strategiskt för att få tillgång till de resurser som krävs för att kunna fortsätta den kamp som påbörjats med starka ideal som grund.

Ett återbesök i teorin

Efter fältstudien var min avsikt att gå tillbaks till GAD-teorin, kanske med en ny syn på den efter den praktiska erfarenheten av en fältstudie. Upptäckte väl där att IMU är väldigt starkt färgad av den. Teorin kan ibland tala om empowerment på gräsrotsnivå och en ändring av policyskapande ramverk som två skilda saker men båda behövs lika mycket. Det ena kräver det andra och detta anser jag visas här.

Ser man till empowerment förefaller det ha blivit ett "catchword" i utvecklings-diskursen. I sina arbetsdokument följer IMU teorin till punkt och pricka och de säger sig själva vilja berika teorin med praktiska erfarenheters lärdomar, men svårigheterna de möter visar bara tydligare på gapet mellan teorin och praktiken. Man talar om vikten av hänsyn till lokal kontext och att undvika att fastställa traditionella könsroller men som jag ser det är dessa två inte förenliga i detta fall. Bottom-up approach ser också annorlunda ut efter denna undersökning. Från att ha sett det som en variant av arbete för jämlikhet förefaller den nu vara en självklar väg att gå eftersom de förändringar som krävs är av strukturell natur och alltså endast kan ändras på politisk nivå.

Operationaliseringen av västerländska begrepp på icke-västerländska kontexter förefaller problematiska. Det verkar som om retorik och praktik skiljer sig så kraftigt åt. Efter denna undersökning står jag fast vid att GAD är viktigt för utvecklingsdiskursen då dess uppdrag är att synliggöra relationerna mellan män och kvinnor och dekonstruera de institutioner som upprätthåller traditionella roller. Den lokala kontexten är färgad av könsroller och det behövs en gedigen analys av samhället och dess strukturer för att undvika misstag i projektplanering. Teorins komplexitet kräver att den anpassas till varje enskild kontext dvs. är fast förankrad i verkligheten.

Avslutningsvis vill jag klargöra att jag förvisso stämmer in i kvinnornas kritik av utvecklingsindustrin men inte ser någon vinst med att orera om detta utan att ta i akt de tidsramar och krav handläggare arbetar under i projektplanering. IMUs samarbetspartners har liksom IMU själva problem med resurser och måste fatta beslut därefter. Hursomhelst borde man ha mer i åtanke komplexa relationer och samhällsattityder och kritiskt granska de begrepp som används för att se vilken effekt de har.

Källor

Primärkällor:

Intervjuer:

29/10 -03 Mirna Benavides, styrelsemedlem

30/10 -03 Deysi Cheyne, verksamhetschef

6/11 -03 Cleotilde Guevara, projektkoordinator

6/11 -03 Oralia Ramon de Rivas, styrelseordförande

7/11 -03 Natalia, projektansvarig

7/11 -03 Ana-Lucía Martínez, sekreterare i styrelsen

17/11 -03 María Candelaria Navas, en av IMUs grundare

18/11 -03 Xiochitl, programkoordinator

18/11 -03 Guadalupe Caballero, verkställer projekt, utvärderare

19/11 -03 Deysi Cheyne, verksamhetschef

IMU dokument:

”Plan Estrategico 1999-2001 – Definiciones estrategicas y plan trianual del Instituto de investigacion, capacitacion y desarrollo de la mujer”

(Strategiplan)

“Proceso de planeación estrategica del IMU 2002-2005”

(Strategiplan)

"Informe Anual de labores del IMU" San Salvador 18/12 -99

(Årsrapport av IMUs strategiplan)

"Informe de la direccion ejecutiva a la asamblea de socias del IMU" San Salvador 9/11 -00

(Rapport från verksamhetsledningen till IMUs styrelsemöte)

"Informe de la direccion ejecutiva a la asamblea de socias del IMU" San Salvador 22/12 -01

(Rapport från verksamhetsledningen till IMUs styrelsemöte)

"Informe de la direccion ejecutiva a la asamblea de socias del IMU" San Salvador 24/8 -02

(Rapport från verksamhetsledningen till IMUs styrelsemöte)

"Informe de la dirección ejecutiva a la asamblea de socias del IMU" San Salvador 30/8 -03
(Rapport från verksamhetsledningen till IMUs styrelsemöte)

"Autodiagnóstico Institucional de junio-julio 2002"
(Institutionell självdiagnos 2002)

"10 años avanzando en el camino hacia la igualdad entre hombres y mujeres 1986-1996"
IMU, San Salvador 1996

"Curriculum Institucional IMU" San Salvador april 2000
(Institutionell läroplan)

"Agenda de mujeres -94"
San Salvador, 1994

"De acciones de mujeres y olvidos estatales"
Andra upplaga, IMU San Salvador 1997

"El Enfoque de género y desarrollo: un análisis crítico de sus orígenes, aportes y su aplicación"
Bucher, Debbie, Dominguez, Liza
IMU november 1995

"Derechos, organización y participación de las mujeres en los espacios locales
Círculos de estudios entre mujeres"
Instituto de la mujer IMU, San Salvador 21/9 -02
(Beskrivning av CEM-projektet)

"La experiencia organizativa de las mujeres rurales en la transición post-guerra 1992-1999"
Candelaria de Navas, María, Orellana, Nancy, Dominguez Mugaña, Liza
Utgivare: FUNDE (Fundación nacional para el desarrollo)
San Salvador, augusti 2000

Sekundärkällor:

Metod

"Methods for development work and research – a guide for practitioners"

Mikkelsen, Britha

Sage Publications, New Dehli 1995

"Action and Knowledge: Breaking the monopoly with participatory action research"

Fals-Borda, Orlando, Rahman, Mohammad Anisur

Apex Press, New York 1991

"Research methods in anthropology"

Bernard, R.H

Sage Publications, London 2000

Teori

"From WID to GAD: Conceptual shifts in the women and development discourse"

Razavi, Shahrashoub, Miller, Carol

Geneva, februari 1995

"Feminist visions of development: Gender analysis and policy"

edited by Jackson, Cecile, Pearson Ruth

Routledge, London 1998

"Gender and international relations"

Steans, Jill

Polity Press, UK 1998

"Discussing womens empowerment: Theory and practice"

Sida studies no 3

Internetadresser:

www.manniskohjalp.se/asp/vad_ar_im/visa.asp?id=20 Artikel Kevin Ridell

2003-03-01

<http://www.manniskohjalp.se/asp/tidsskrift/art.asp?artID=1338artYear=2001&rtNr=4>

2003-03-31

<http://www.ubv.se/elsalvador/omelsalvador.html/>

BILAGA 1

Frågor till personalen:

1. Vad är din roll inom IMU?
2. Vad betyder IMU för dig?
3. Ser du det som ett politiskt projekt? Varför/Varför inte?
4. Definiera följande koncept: demokrati, politiskt utrymme, utveckling, deltagande, empowerment, rättigheter.
5. Hur arbetar IMU för att programmen ska nå en politisk nivå?
6. Hur arbetar IMU för att undvika att fastställa könsrollerna i samhället?
7. Ett resultat av en av IMUs undersökningar är att kvinnorna känner sig organiserade utifrån. Hur undviker man detta?
8. Beskriv processen när man skriver strategiplanen.
9. Hur bestämmer man målen?
10. Tycker du att du har tillräckligt med inflytande i den processen?
11. Vilket är det största hindret för att uppnå IMUs mål?
12. Vilken har varit IMUs största framgång?

Frågor till styrelsemedlemmarna/grundarna ("socias"):

1. Vilken har varit din roll inom IMU?
2. Vilket är det största hindret för att uppnå jämlikhet mellan män och kvinnor?
3. Definiera följande koncept: demokrati, empowerment, deltagande, politiskt utrymme.
4. Hur ser det politiska utrymmet ut för den salvadoranska kvinnan?
5. Hur arbetar IMU för att deras program ska nå en politisk nivå?
6. Hur kan man göra för att föra in ett genusperspektiv i regeringspolitiken?
7. Självkritiken inom IMU är att det är svårt att omsätta teori i praktik. Vad säger du om detta?
8. Vilken har varit IMUs största framgång?
9. Är IMU en flexibel organisation?
10. Hur kan man undvika att fastställa könsrollerna i samhället?
11. Nu talar man om vikten av att inkludera män i aktiviteter med genusperspektiv. Är det nödvändigt för att uppnå önskade förändringar?
12. Hur kan man undvika att kvinnorna känner sig organiserade utifrån?

Frågor till verksamhetschefen:

1. I strategiplanen talas det om strategiska intressen. Exempel på det?
2. Hur utvärderar ni arbetet?
3. Jag har stött på uttrycket "övergångsår", vad är det?
4. Hur kan genusperspektivet nå en regeringspolitisk nivå? Hur arbetar IMU för att det ska göra det?
5. Empowerment används som ännu ett modeord. Vad är egentligen sann empowerment?
6. Hur undviker man att kvinnorna känner sig organiserade utifrån av er istället för av sig själva?
7. Möter ni i ert arbete kvinnor som ser tankar om jämlikhet som ett hot?
8. Det talas om det pris kvinnor måste betala för jämlikhet, t ex förlusten av den status mödrar har i landet etc. Vad anser du om detta?

9. En del av kritiken Post-Beijing var att kvinnorna från "Syd" menade att GAD-teorin inte rörde dem och deras vardag. Hur ser du på detta?
10. Vad är det största hindret för att uppnå jämlikhet mellan män och kvinnor i El Salvador?
11. Både män och kvinnor använder olika strategier för att motsätta sig kvinnlig frigörelse. Vad anser du om detta? Exempel?
12. Kan man säga att det finns en kvinnorörelse i El Salvador idag?
13. Har den salvadoranska staten ratificerat internationella avtal till förmån för kvinnor?